

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Kateřina Chudobová

**Pionýrská organizace v období tzv. normalizace
a transformace v pamětnické reflexi**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Hlaváček, Ph.D.

Praha 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala sama. Veškeré použité prameny a literatura jsou zde uvedeny a řádně odcitovány.

V Praze dne 27.6.2024

Kateřina Chudobová

Poděkování

Velmi ráda bych poděkovala dr. Jiřímu Hlaváčkovi za ochotu vést moji práci a za všechny poskytnuté cenné rady. Mé velké poděkování patří také narátorům, kteří mi věnovali svůj drahocenný čas, aby mi poskytly informace, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout. V neposlední řadě bych také chtěla poděkovat mé rodině za nesmírnou podporu po celou dobu studia.

OBSAH

ÚVOD	1
1 METODOLOGIE	2
1.1 Výzkumné cíle.....	2
1.2 Výzkumná metoda.....	2
1.3 Příprava terénního výzkumu	4
1.3.1 Analýza dostupných pramenů	4
1.3.2 Výběr narátorů a prostředí výzkumu.....	6
1.4 Terénní výzkum.....	7
1.5 Analýza a interpretace	9
1.6 Etika výzkumu.....	10
2 HISTORICKÝ KONTEXT	11
2.1 Vývoj pionýrského hnutí v letech 1949–1968	11
2.2 Vývoj pionýrského hnutí v letech 1968–1970	14
2.3 Vývoj pionýrského hnutí v letech 1970–1990	16
3 EMPIRICKÁ ČÁST	20
3.1 Cesta Pionýrem	20
3.1.1 Narátoři a jejich příběh pionýra	20
3.1.2 Struktura a organizace pionýrské skupiny před rokem 1989	21
3.2 Pionýrský slib.....	23
3.3 Programová náplň před rokem 1989	24
3.3.1 Táborový program.....	25
3.3.2 Výchovný systém Plamenů a Cest	27
3.4 Dětství v pionýrském oddílu	27
3.5 Přínosy a význam pionýrské činnosti pro narátory	29
3.6 Reflexe kolektivu	30
3.7 Proměny pionýrského hnutí	31
3.7.1 Programová náplň po roce 1989.....	33
3.7.2 Táborový program po roce 1989	34
3.8 Otázka ideologizace pionýrského hnutí	35
ZÁVĚR.....	37
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	39
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	41
ROZHOVORY	42

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na orálně-historický výzkum nejmenovaného pražského pionýrského oddílu v období tzv. normalizace a transformace. Cílem je narativní analýza a interpretace pamětnických reflexí aktérů a akterek, podílejících se na volnočasových aktivitách pro děti a mládež před i po roce 1989, ať už v roli řadových členů a členek, instruktorů a instruktorek či vedoucích pracovníků a pracovnic. Hlavní pozornost je věnována problematice každodenního fungování organizace (tj. nábor, náplň schůzek, celoroční program, příprava táborů, vliv ideologie apod.), a to především s důrazem na komparaci změn spojených s vývojem po roce 1989 a odlišných aktérských perspektiv.

Abstract

The bachelor's thesis is focusing on oral-historical research of an unnamed Prague pioneer group in the period of the so-called normalization and transformation. The purpose is the narrative analysis and interpretation of the memoirical reflections of actors involved in leisure activities for children and youth before and after 1989, whether as rank-and-file members, instructors or managers. The main focus is on the everyday functioning of the organisation (i.e. recruitment, meeting schedules, year-round programme, camp preparation, influence of ideology etc.), with particular emphasis on comparing the changes associated with the post-1989 developments and the different actor perspectives.

Klíčová slova

Pionýři, volný čas, transformace, normalizace, každodennost, orální historie

Key words

Pioneers, leisure time, transformation, normalization, everyday life, oral history

ÚVOD

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou každodenního fungování jedné nejmenované pionýrské organizace v období tzv. normalizace a transformace očima pamětníků. Prostřednictvím metody orální historie se zaměřuji na to, jak vypadal každodenní život vybraných aktérů a akterek v rámci působení v pionýrském oddílu před i po roce 1989. Svoji pozornost zaměřuji například na průběh oddílových schůzek, přípravu táborů a celoročního programu s důrazem na případný vliv tehdejší ideologie. Zaměřuji se také na komparaci pionýrského hnutí před a po roce 1989 z perspektivy aktérů a akterek mého výzkumu. Chtěla bych poukázat na to, v čem se tyto perspektivy liší, a naopak v jakých ohledech nedošlo prakticky k žádným změnám.

Hlavní motivací k výběru tématu pionýrské organizace byli moji rodiče, kteří období svého dětství a dospívání strávili právě v pionýrském oddílu, a i já osobně jsem již odmala jezdila na různé tábory a účastnila se mnoha volnočasových aktivit pro děti a mládež, takže toto téma mi je velmi blízké. Již od počátku jsem věděla, že bych empirickou část své bakalářské práce chtěla postavit právě na rozhovorech s pamětníky, a proto jsem se rozhodla téma práce zasadit do historického kontextu normalizace a transformace, jelikož osoby, které toto období prožili jsou stále naživu a dobře si jej pamatují. Často jsem slyšala, že někteří lidé mají k současnému sdružení Pionýr určité předsudky, právě kvůli jeho historii, což mi potvrdili i samotní účastníci mého výzkumu. Touto prací bych se chtěla tyto předsudky na základě rozhovorů s aktéry a aktérkami pokusit vyvrátit a současně poukázat na to, že jádrem pionýrského hnutí je příprava zábavných i vzdělávacích aktivit pro děti. Právě tato radost z práce s dětmi také spojovala všechny osoby, s nimiž jsem nahrávala orálně – historické rozhovory.

V metodologické části bakalářské práce uvádím, jaké jsem zvolila výzkumné cíle a metodu sběru dat, kterou byl výzkum uskutečněn. Následně popisuji, jak probíhal samotný terénní výzkum, včetně seznámení s metodou orální historie. Před zahájením samotného výzkumu bylo zapotřebí provést nejprve přípravu, která obsahovala rešerši k tématu, výběr narátorů a seznámení s prostředím výzkumu (tj. zkoumanou komunitou). V závěru této části se věnuji analýze a interpretaci dat a také etice výzkumu.

V kontextuální části je pak nastíněná samotná historie pionýrského hnutí na pozadí významných historických událostí, a to zejména s důrazem na období let 1968 a 1989. V rámci roku 1968 se zaměřuji na období pražského jara a následné normalizace, v roce 1989 mapuji událost sametové revoluce a následného přechodu k demokratickému režimu.

Popisují jednotlivé fáze vývoje pionýrského hnutí v letech 1948–1968, 1968–1970, 1970–1990.

V empirické části následně interpretuji informace získané z jednotlivých rozhovorů. Tato část je rozdělená do kategorií vytvořených na základě obsahové analýzy: cesta Pionýrem, pionýrský slib, programová náplň, dětství v pionýrském oddílu, přínosy a význam pionýrské činnosti pro narátory, reflexe kolektivu, proměny pionýrského hnutí a otázka ideologizace pionýrského hnutí.

1 METODOLOGIE

1.1 Výzkumné cíle

V této bakalářské práci reflektuji provedený orálně historický výzkum zaměřený na problematiku každodenního života – resp. fungování pionýrské organizace v období tzv. normalizace a transformace očima pamětníků a pamětnic. Cílem je prostřednictvím narativní analýzy a interpretace reflexí zjistit, jak vypadalo a co obnášelo působení v pionýrském oddílu před i po roce 1989. Zaměřuji se také na proměny pionýrského hnutí spojené s rokem 1989 a jejich reflexi ze strany narátorů a narátorek. Vybraní aktéři zastávali v rámci oddílu různé pozice: řadoví členové, instruktoři i vedoucí. Abych dosáhla stanovených cílů výzkumu, pokládala jsem v průběhu rozhovorů jednotlivým aktérům a aktérkám otázky formulované do několika následujících tématických okruhů:

- Individuální trajektorie pionýrskou organizací
- Programová náplň pionýrské organizace
- Vliv pionýrské organizace na hodnotovou orientaci mládeže (včetně subjektivní reflexe)
- Otázka ideologizace a politického vlivu v kontextu pionýrské organizace
- Reflexe změn v důsledku transformace (tj. 90. léta)

1.2 Výzkumná metoda

V rámci mého výzkumu jsem se rozhodla uplatnit metodu orální historie. Orální historie je jednou z metod sběru dat v rámci kvalitativního výzkumu, který „*sdělení jednotlivce vnímá jako svébytnou poznávací hodnotu a nesnaží se její obsah pomocí kvantifikujících (např. statistických) postupů zobecnit.*“¹ V kvalitativním výzkumu jde o porozumění sledovanému jevu, který je zkoumán v přirozeném prostředí a důležitou roli zde hraje

¹ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, 2015, str. 19

perspektiva aktérů výzkumu neboli to, jakým způsobem samotní aktéři daný jev, realitu, svět, ve kterém žijí vnímají a prožívají.²

Orálně – historický rozhovor probíhá mezi výzkumníkem a aktérem či aktérkou výzkumu a je zaznamenáván prostřednictvím zvukové či audiovizuální techniky. Rozhovory pomáhají odkrývat perspektivu aktérů, kterou výzkumník poté interpretuje.³ Výzkumník při rozhovoru pokládá narátorovi otázky, a tak je příběh vyprávěný narátorem výsledkem komunikace mezi dvěma osobami, z nichž každá do tohoto procesu něco vnáší a výzkumník i narátor se navzájem ovlivňují. Každý výzkumník může pokládat jiné otázky a volit jiná slova, a proto by i narátor odpovídal každému výzkumníkovi trochu jiným způsobem. Výzkumník se tedy stejně jako vypravěč podílí na vytváření orálně – historického příběhu.⁴ Aktéři své subjektivní zkušenosti a vzpomínky na určitou historickou událost, kterou výzkumník zkoumá, uchovávají ve své paměti, a výzkumník tedy musí brát v potaz i to, v jakém stavu jejich paměť je.⁵ „*Prostřednictvím orální historie se sice historik také dostává k novým informacím, poznatkům a faktům, obohacujícím, rozšiřujícím nebo korigujícím dosavadní znalosti dějin, ale především získává obraz subjektivního, individuálního prožitku těchto dějin a reakcí na ně u řady jednotlivých mluvčích.*“⁶ Při orálně historickém výzkumu je potřeba mít na zřeteli, že paměť lze rozdělit do dvou kategorií a sice kolektivní a individuální. V individuální paměti, která bývá ovlivňována pamětí kolektivní, každý člověk uchovává své osobní vzpomínky. Kolektivní paměť je tvořená sdílenými vzpomínkami v rámci určitého kolektivu, kterým může být například rodina, sociální třída či společnost. Kolektivy tvoří tzv. sociální rámce paměti, které mají vliv na formování vzpomínek. S kolektivní i individuální pamětí se pojí problém selektivity paměti. Při rozhovoru se selektivita paměti může projevat například tak, že narátor hovoří pouze o těch zážitcích, o kterých se domnívá, že jsou důležité a svůj příběh vypráví tak, aby byla zachována integrita jeho osobnosti. V rámci zachování našeho vnitřního klidu dochází k tomu, že lidský mozek má tendenci vytlačovat nepříjemné či traumatizující zážitky. Při rozhovoru se tak může stát, že narátor nebude hovořit o určitých aspektech svého života anebo se vyjádří jen velmi zkratkovitě. V kontextu soudobých dějin narátoři často nehovoří o traumatizujících

² NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠTOVÍČKOVÁ, 2019, str. 260–262

³ VANĚK, Miroslav. *Orální historie: metodické a "technické" postupy*, 2003, str. 19, VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, 2015, str. 18

⁴ ABRAMS, Lynn. *Oral history theory*, 2016, str. 54

⁵ VANĚK, Miroslav. *Orální historie: metodické a "technické" postupy*, 2003, str. 19, VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, 2015, str. 18

⁶ VANĚK, Miroslav. *Orální historie: metodické a "technické" postupy*, 2003, str. 8

zážitcích (např. výslechy, koncentrační tábory, setkání se smrtí a násilím) či o tématech týkajících se členství ve straně nebo kolaborace s režimem. Při analýze a interpretaci je potřeba brát tuto selektivitu paměti na zřetel.⁷ Lynn Abrams ve své knize *Oral history theory* uvádí, že orální historikové nejsou vyškolení na to, aby dokázali pochopit, proč člověk v sobě potlačuje některé dílčí vzpomínky a zážitky, ani k tomu, aby uměli vhodně zareagovat, když v průběhu rozhovoru vyplují na povrch nepříjemné vzpomínky narátora. Ve svých rukou však mají to, že mohou vytvořit příjemné prostředí, ve kterém se bude narátorům dobře vzpomínat na jejich zkušenosti a zážitky, které jsou pro výzkum důležité. Při analýze je důležité vzít v potaz vlivy, které formovaly vzpomínání narátora.⁸

Dějinám orální historie se v knize *Orální historie: Metodické a technické postupy* věnuje Miroslav Vaněk. Do doby, kdy lidé neuměli psát, se příběhy šířily prostřednictvím řeči a uchovávaly se v lidské paměti, s tím se však pojily různé problémy jako zapomínání, či úprava samotných příběhů podle potřeby vypravěčů, a tak se jejich obsah měnil. S nástupem písma se obsahy vyprávění ustálily a hlavními historickými prameny se staly prameny písemné, to se však v 19. a především pak ve 20. století začalo měnit. Ve 20. století vlivem řady faktorů včetně první a druhé světové války došlo k tomu, že se historikové začali zajímat o příběhy lidí, kteří sami byli svědky těchto událostí, zažili je na vlastní kůži, a jejich vyprávění se tak pro ně stala významným pramenem. První výzkumy probíhající metodou orální historie se uskutečnily ve Spojených státech amerických, kdy se nahrávaly rozhovory s osobami, které zažily velkou hospodářskou krizi 30. let a poté se účastníky rozhovorů stávali především přeživší druhé světové války. Uplatňování metody orální historie rostlo i v dalších zemích, v České republice se tato metoda začala naplno používat až po pádu komunistického režimu v roce 1989.⁹

1.3 Příprava terénního výzkumu

Před zahájením samotného terénního výzkumu bylo zapotřebí provést řádnou přípravu. Součástí příprav byla rešerše k samotné metodě výzkumu, zvolenému tématu a také výběr relevantních účastníků a prostředí výzkumu.

1.3.1 Analýza dostupných pramenů

Vzhledem k mému rozhodnutí sbírat data metodou orální historie, bylo nutné nastudovat příslušnou literaturu. Jednak literaturu týkající se samotné metody orální

⁷ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, 2015, str. 126, 133–136

⁸ ABRAMS, Lynn. *Oral history theory*, 2016, str. 105

⁹ VANĚK, Miroslav. *Orální historie: metodické a "technické" postupy*, 2003, str. 9–15

historie, dále knihy věnující se pionýrské organizaci, a v neposlední řadě knihy zabývající se obdobím tzv. normalizace a transformace.

Literatura zaměřená na orální historii, ze které jsem čerpala potřebné informace pro můj výzkum byla zejména: *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*,¹⁰ *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*,¹¹ *Orální historie: metodické a "technické" postupy*¹² a *Oral history theory*.¹³ Také jsem čerpala z knihy *Metody výzkumu ve společenských vědách*¹⁴, jelikož orální historie je metoda kvalitativního výzkumu, a tato kniha se zabývá jak kvantitativní, tak i kvalitativní strategií výzkumu, a navíc je v této knize kapitola věnovaná tomu, co je to rozhovor a jak ho správně realizovat.

Informace k tématice pionýrské organizace jsem získávala především z těchto knih: *Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu: (stručný nástin vývoje v letech 1945-1978)*,¹⁵ *Přehled dětských organizací v českých zemích v 19. a 20. století: Příspěvek k historii dětského hnutí*,¹⁶ *Jak pracovat s oddílem podle Pionýrských plamenů a cest*.¹⁷ Dalším klíčovým zdrojem informací se pro mě stal časopis Pionýra Mozaika a výroční zprávy vydávané Pionýrem.

V rámci mého výzkumu jsem se zabývala historickým obdobím tzv. normalizace a transformace, o kterém jsem základní povědomí měla díky studiu na střední a vysoké škole, pro hlubší porozumění jsem však čerpala primárně z následujících knih. *Dějiny českých zemí*,¹⁸ *Velký převrat či snad revoluce sametová?: několik informací, poznámek a komentářů o naší takřčené něžné revoluci a jejích osudech 1989-1992*,¹⁹ *Každodenní život v Československu 1945/48-1989*,²⁰ *Chronologie zániku komunistického režimu v*

¹⁰ VANĚK, Miroslav a Pavel MŮCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, 2015

¹¹ VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, 2004

¹² VANĚK, Miroslav. *Orální historie: metodické a "technické" postupy*, 2003

¹³ ABRAMS, Lynn. *Oral history theory*, 2016

¹⁴ NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠTOVÍČKOVÁ, ed. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, 2019

¹⁵ ČMOLÍK, Otto, ed. *Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu: (stručný nástin vývoje v letech 1945-1978)*, 1979

¹⁶ STEINIGER, Bohumil a Socialistický svaz mládeže. *Přehled dětských organizací v českých zemích v 19. a 20. století: Příspěvek k historii dětského hnutí*, 1975

¹⁷ Socialistický svaz mládeže. *Jak pracovat s oddílem podle Pionýrských plamenů a cest*, 1973

¹⁸ PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*, 2018

¹⁹ MĚCHÝŘ Jan. *Velký převrat či snad revoluce sametová?: několik informací, poznámek a komentářů o naší takřčené něžné revoluci a jejích osudech 1989-1992*, 1999

²⁰ PAŽOUT, Jaroslav. *Každodenní život v Československu 1945/48-1989*, 2015

Československu 1985-1990²¹ a 1948: únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti.²²

1.3.2 Výběr narátorů a prostředí výzkumu

Z důvodů, které vzápětí uvedu, jsem se rozhodla svůj výzkum anonymizovat. Pro zachování soukromí aktérů a akterek v práci nejsou uvedeny jejich osobní údaje, namísto toho uvádím jména fiktivní, čímž je ztěžena jejich identifikace. Fiktivní jména jsou uváděna i u osob, o nichž se aktéři či akterky během rozhovoru zmiňovali. Narátoři působili v různých pionýrských oddílech, a z toho důvodu jsem se rozhodla, že pro účely mého výzkumu vytvořím fiktivní oddíl s názvem *Strážci přírody*. Účelem anonymizace bylo nastolit narátorům příjemné podmínky, aby se během rozhovoru cítili uvolněně a věděli, že ochrana jejich soukromí bude dostatečně zajištěna.

Metoda, kterou jsem zvolila v rámci mého výzkumu při výběru narátorů se nazývá „*snowball sampling technique*“ neboli nabalování sněhové koule. Jedná se o metodu, kdy se výzkumník prostřednictvím jednoho narátora dostává k dalším potenciálním narátorům.²³ Prostřednictvím e-mailových adres získaných na webových stránkách vybraných pionýrských oddílů jsem oslovila různé osoby a seznámila je s mým výzkumem. Podařilo se mi navázat kontakt s panem Milanem Záhorským, který během svého působení v Pionýru dosáhl významných pozic. Domluvili jsme se na osobní schůzce, kde jsem jej podrobněji seznámila s cílem mé práce. Poté, co jsme se dohodli na spolupráci mi pan Milan Záhorský poskytl kontakt na další relevantní osoby. Tyto osoby jsem následně kontaktovala a po vzájemné dohodě s nimi natočila rozhovory.

V rámci mého výzkumu jsem celkově uskutečnila rozhovory s pěti narátory. Hlavním důvodem, proč jsem se rozhodla nahrát rozhovory právě s těmito osobami, je skutečnost, že pionýrství provází celý jejich život, a i nadále se této činnosti aktivně věnují. Mnozí narátoři v rámci pionýra našli i své životní partnery a partnerky a k pionýrství následně přivedli i své děti. Podařilo se mi vést rozhovor právě s otcem a jeho dcerou a také s manželským párem, u všech byla účast v pionýrském oddílu velmi důležitou součástí jejich života. Respondenti zastávali v oddílu různé pozice, což poskytlo širší perspektivu pro můj výzkum. Prostředí, ve kterém byly rozhovory nahrávány, jsem nechala zvolit samotné narátory, dbala jsem však na to, aby se jednalo o klidné prostory.

²¹ SUK, Jiří, František KOUDELKA a Jaroslav CUHRA. *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990*, 1999

²² KOCIAN, Jiří a Markéta DEVÁTÁ, ed. *1948: únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti*. 2011

²³ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, 2015, str. 173

Strážci přírody			
Fiktivní jména	Ročník narození	Funkce v Pionýru	Nástup do Pionýra
Miloš	1945	člen, instruktor, oddílový vedoucí	1957
Roman	1953	člen, instruktor, oddílový vedoucí, skupinový vedoucí z povolání, pionýrský tajemník Prahy 10	1965
Helena	1978	členka, instruktor, oddílová vedoucí, skupinová vedoucí, hospodář	1984
Vincent	1956	oddílový vedoucí, komisař letní činnosti, člen městské rady Pionýra	1974
Markéta	1960	členka, instruktor, oddílová vedoucí, skupinová vedoucí	1971

1.4 Terénní výzkum

Pavel Mücke a Miroslav Vaněk ve své publikaci uvádí, že rozhovor je vhodné začít jednodušším tématem, o kterém se bude narátorům dobře hovořit. Ideálním tématem, které je narátorům blízké a rádi na něj vzpomínají je například dětství. Tazatel by měl narátorovi poskytnout volný prostor a do vyprávění zasahovat, pokud možno co nejméně, proto je vhodné pokládat otevřené otázky a podporovat narátora přitakáním či úsměvem. V případě, že se narátor v průběhu vyprávění odmlčí, je potřeba vycítit, zda se jedná o moment, kdy narátor přemýšlí či vzpomíná, nebo zda už nemá k danému tématu co více říct, pak je na místě volně přejít k tématu dalšímu.²⁴

V rámci mého výzkumu jsem jako metodu sběru dat zvolila polostrukturovaný rozhovor. Nerealizovala jsem tak klasický orálně – historický výzkum, který předpokládá dvě sezení s každým narátorem či narátorkou, a to dle schématu – životopisné vyprávění a tematický rozhovor. Při přípravách na rozhovor jsem si stanovila několik tematických okruhů a k nim přiřadila jednotlivé otázky, které tvořily jádro a v průběhu rozhovorů jsem se o ně opírala. Některé otázky ani nemusely být položeny, jelikož odpovědi na ně vyplynuli ze samotného vyprávění narátorů a někdy mě naopak v průběhu rozhovoru napadly otázky nové. Pořadí otázek tedy nebylo striktně dané, ale otázky byly vždy pokládány s ohledem na průběh vyprávění narátora, začátek rozhovoru jsem však začínala

²⁴ Tamtéž

okruhem týkající se témat jednodušších (dětství, cesta pionýrem) a postupně jsem se dostávala k tématům potenciálně složitějším na zodpovězení (vliv ideologie na pionýrský oddíl).

Před samotným začátkem rozhovoru jsem narátory vždy znovu obeznámila s tím, za jakým účelem se náš rozhovor koná, a že bude nahráván prostřednictvím diktafonu bez kamerového záznamu. „*Třebaže zvukový záznam je už ochuzen o zrakové vjemy badatele, umožňuje z tónu, rychlosti, síly, rytmu hlasu vyvodit určité závěry o vztahu, který má narátor k právě probíranému tematickému okruhu.*“²⁵ Abych o jednotlivých narátorech získala základní informace, požádala jsem je, aby mi o sobě řekli na úvod nějaké obecné údaje jako je ročník narození, rodinné zázemí a současná profese. Poté jsme se již přesunuli k prvnímu tematickému okruhu zaměřenému na popsání jejich jedinečné cesty pionýrem. Při tomto tématu se většina respondentů rozpovídala nejvíce a již v této fázi bylo zodpovězeno několik otázek z okruhů následujících, nechávala jsem narátory tedy volně hovořit, a pouze dohlížela na to, abychom se postupně dostali k odpovědím potřebným pro cíle mého výzkumu. Narátoři neměli problém odpovídat na žádnou z položených otázek, u témat týkajících se vlivu ideologie na jejich působení v pionýrském oddílu své odpovědi zpravidla tolik nerozváděli a většinou se vyjadřovali stylem, že vliv ideologie moc nepocítovali. Velkým přínosem pro mě bylo, když narátoři své vyprávění obohatili tím, že mi umožnili nahlédnout do jejich velmi pečlivě vypracovaných alb s fotografiemi nebo mi ukazovali různé vzpomínkové materiály a předměty, s nimiž se pojily zajímavé historky. Narátoři byli vstřícní a otevření a velmi mě těšilo s jakým nadšením o své cestě pionýrem hovořili.

Délka nahrávání rozhovoru se pohybovala v průměru okolo hodiny a půl až dvou hodin, s výjimkou dvou případů, kdy se rozhovorů účastnila dvojice narátorů, konkrétněji se jednalo o otce s dcerou a jeden manželský pár. V těchto případech nahrávání trvalo přibližně dvě a půl hodiny. Při skupinovém nahrávání bylo přínosné, že narátoři se často vzájemně doplňovali a obohacovali rozhovor tím, že třeba danou situaci vnímali z jiné perspektivy. V případě rozhovoru, kterého se účastnila dcera s otcem, bylo velmi zajímavé sledovat zkušenost a pohled obou generací. Přišlo mi, že narátoři byli více uvolnění a otevření, když vedle sebe měli blízkého člověka a někdy se také spolu dostávali do diskuze, která plynula zcela přirozeně, a tak jsem pouze dohlížela na to, aby se jejich diskuze stále držela našeho tématu. „*Přerušit by měl tazatel narátora tehdy, když narátor*

²⁵ VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, 2004, str. 105

nevybočí jen z právě probíraného okruhu, ale z celé tematiky rozhovoru. Pak je na místě, aby tazatel do vyprávění nenásilně vstoupil. Například: *A vy sám jste v té době...? A jak působilo na vás, když...? Tehdy, říkal jste, už jste byl... – nejlépe tak, že upoutá pozornost narátora k němu samotnému.*²⁶

Co se prostředí nahrávání týče důležité pro mě bylo, aby nejvíce vyhovovalo samotným narátorům, tudíž jsem volbu nechala především na nich. Jeden z rozhovorů se tedy konal přímo u narátorů doma, zatímco ostatní se konaly na pracovišti narátorů. *„Pro tazatele je pozitivním, ze zkušenosti vyzozorovaným jevem, že ve svém domácím prostředí se narátor projevuje uvolněněji; skutečnost, že je nejen narátorem, ale i hostitelem tazatele, mu dodává sebedůvěry a jeho koncentraci nerozptyluje cizí a nezvyklé prostředí.*²⁷

Po nahrání rozhovoru a vypnutí diktafonu jsem narátorům poděkovala za jejich ochotu a věnovaný čas. Poskytnula jsem jim také prostor pro případné dotazy a chvíli jsme spolu ještě pohovořili nebo prohlíželi fotografie. Pavel Mücke a Miroslav Vaněk ve své knize *Třetí strana trojúhelníku* uvádí, že je vhodné zakončit rozhovor pobídnutím narátora k tomu, aby nám poskytnul své závěrečné shrnutí a po skončení nahrávání s narátorem chvíli setrvat. Jedná se nejen o gesto zdvořilosti a slušnosti, ale také to je důležité z toho důvodu, aby narátor měl čas vstřebat rozhovor včetně svých vzpomínek a emocí, které byly v průběhu nahrávání vyvolány.²⁸

1.5 Analýza a interpretace

Existují dva způsoby, jakými je možné k analýze přistoupit: realisticky anebo narativně kdy se „výzkumník vzdává snahy získat „pravdivý“ popis reality a namísto toho analyzuje rozhovor jako společenskou interakci, v níž respondent vyjednává svoji verzi skutečnosti a vlastní identity.“²⁹ Autoři Lenka Gulová a Radim Šíp v publikaci *Výzkumné metody v pedagogické praxi* odkazují na Lieblichovou et al.³⁰, podle které v rámci narativní analýzy existují 4 základní přístupy při analyzování dat získaných z vyprávění. Jedním z nich je dílčí obsahový přístup, který se velmi úzce podobá tomu, jak se postupuje

²⁶ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, 2015, str. 168

²⁷ VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, 2004, str. 104

²⁸ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, 2015, str. 171–2

²⁹ ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 2007, str. 208

³⁰ Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R., Zilber, T. (1998). *Narrative Research: Reading, analysis and interpretation*. London: Sage Publications

při obsahové analýze, a spočívá v seskupení a uspořádání dat do kategorií.³¹ Ačkoliv analýza a interpretace spolu úzce souvisí, panuje mezi nimi určitý rozdíl. „Analýza představuje proces, který z vytvořených dat produkuje závěry, interpretace potom proces, jehož prostřednictvím vysvětlujeme, co tyto závěry znamenají.“³²

Jak již bylo avizováno v předchozích kapitolách, v mém výzkumu byla uplatněná metoda orální historie, která se řadí mezi kvalitativní strategie výzkumu a z toho důvodu jsem data analyzovala kvalitativně, konkrétně jsem zvolila dílčí obsahový přístup v rámci narativní analýzy. Pro analýzu dat je vhodné mít získaný materiál v textové podobě, a tak jsem rozhovory přepsala do textu. Následně jsem využila techniku otevřeného kódování a rozčlenila si text na jednotlivé úseky, které jsem pojmenovala tzn. přiřadila jim kódy.³³Kódy jsem poté uspořádala do následujících kategorií: cesta pionýrem, pionýrský slib, programová náplň, dětství v pionýru, přínosy a význam pionýra pro narátory, kolektiv, proměny pionýrského hnutí, otázka političnosti pionýrského hnutí. Některé kategorie byly určeny již před samotnou analýzou, ale po transkripci rozhovorů a následném čtení analyzovaného textu, jsem některé ještě přidala či upravila. V empirické části bakalářské práce z těchto kategorií vycházím a v každé kategorii interpretuji reflexe jednotlivých narátorů a narátorek.

1.6 Etika výzkumu

Hedvika Novotná, Ondřej Špaček a Magdaléna Šťovičková v knize *Metody výzkumu ve společenských vědách* uvádí několik základních etických pravidel. Respekt, úcta a spravedlivý postoj ke všem účastníkům výzkumu je velmi důležitým prvkem každého výzkumu. Výzkumník musí brát v potaz, že účastníci se nemusí výzkumu účastnit, pokud nebudou chtít a mají nárok na to, aby data, která poskytnou, byla anonymizována. V případě, že data anonymizována nejsou, je nutné získat od participantů souhlas se zpracováním osobních údajů. Výzkumník nese zodpovědnost za získaná data, a to i po skončení výzkumu, a musí dbát na to, aby nedošlo k jejich zneužití či aby výsledky výzkumu nepoškodily a neohrozily participanty. V průběhu výzkumu nesmí dojít ke zranění, poškození či ohrožení participantů ani samotných výzkumníků, či dalších osob podílejících se na výzkumu. Před začátkem výzkumu musí být participanté obeznámeni s povahou a účelem výzkumu, podmínkami účasti a možnostmi kdykoliv z výzkumu odejít.

³¹ GULOVÁ, Lenka a Radim ŠÍP, ed. *Výzkumné metody v pedagogické praxi.*, 2013, str. 407–8

³² NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠŤOVIČKOVÁ, ed. *Metody výzkumu ve společenských vědách.*, 2019., str. 419

³³ ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 2007, str. 211–13

Poté, co jsou o tomto informování, mohou vyjádřit svůj dobrovolný souhlas s účastí na výzkumu tím, že podepíší informovaný souhlas. Informovaný souhlas může být ve formě písemné i ústní, ale také má podobu tzv. souhlasu neodporováním.³⁴

Na začátku každého rozhovoru jsem narátorům představila sebe a školu, kterou studuji. Seznámila jsem je také s povahou a cíli mého výzkumu a s tím, jak přesně bude vypadat jejich participace na mém výzkumu. Poté jsme spolu prošli formulář informovaného souhlasu ke zpracování a zpřístupnění osobních údajů, který měl písemnou podobu. Ve formuláři bylo uvedeno mé jméno, název školy a mé práce a také jaké práva účastníci rozhovoru mají. Žádný z účastníků neměl problém informovaný souhlas podepsat. Také jsem je informovala o tom, že kdyby se jim některá z otázek zdála nevhodná či příliš osobní, nemusí na ni odpovídat, a že mohu nahrávání z jejich podnětu kdykoliv přerušit. Nahrávání bylo přerušeno pouze jednou, a to z důvodu potřeby menší pauzy. Během nahrávání nedošlo k žádnému konfliktu, ani k odmítnutí odpovědi na otázku, snažila jsem se pečlivě naslouchat, být empatická a dávat narátorům najevo, že mě jejich vyprávění zajímá.

2 HISTORICKÝ KONTEXT

V této části bakalářské práce nastíním vývoj pionýrského hnutí na pozadí historických událostí a zejména se zaměřím na období tzv. normalizace a transformace, jelikož právě tomuto období je můj výzkum primárně věnován.

2.1 Vývoj pionýrského hnutí v letech 1949–1968

Po konci druhé světové války v roce 1945 se Československo dostalo do sféry sovětského vlivu. Komunisté se v osvobozeném Československu stali velmi vlivnou politickou silou a ovládli ministerstvo vnitra, financí i zemědělství. Demokratické strany (českoslovenští národní socialisté, sociální demokraté, lidovci a slovenská Demokratická strana) s některými systémovými přeměnami souhlasily a s komunisty relativně vycházely až do roku 1947.³⁵ „*Rok 1947 přinesl zásadní proměny ve vztahu politických sil na vnitropolitické i na mezinárodní scéně. Závažným signálem těchto proměn na domácí scéně se stalo Stalinovým diktátem vynucené odmítnutí československé účasti na pařížských jednáních o Marshallově plánu v létě 1947.*“³⁶ Spolupráce politických stran

³⁴ NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠTOVÍČKOVÁ, ed. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, 2019, str. 63–77

³⁵ KOCIAN, Jiří a Markéta DEVÁTÁ, ed. *1948: únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti*, 2011, str. 11–12

³⁶ Tamtéž, str. 12

byla čím dál složitější a přibývaly spory ve vládě.³⁷ 20. února podali ministři československých demokratických stran demisi, kterou 25. února prezident Edvard Beneš přijal, čímž byl završen politický převrat a Komunistická strana Československa se dostala k moci.³⁸ Únorový převrat v roce 1948 znamenal pro Československo přechod k totalitnímu režimu.

Únorový převrat vedl k mnohým změnám, a to i v oblasti výchovy a vzdělávání dětí a mládeže. Otto Čmolík v knize *Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu (stručný nástin vývoje v letech 1945-1978)* ve spojitosti s únorovým převratem uvádí: „*Teprve vítězství dělnické třídy v únoru r. 1948 umožnilo definitivně rozhodnout o příští cestě našeho dětského hnutí, zaměřit je jednoznačně podle potřeb socialistického vývoje naší společnosti a požadavků socialistické výchovy jejích dětí a v poměrně krátké době odstranit jeho ideovou nejednotnost a organizační roztržitost.*“³⁹ Za den vzniku Pionýrské organizace (PO) se považuje 24. duben roku 1949, zpočátku však PO byla součástí Junáka a pionýrské oddíly Junáka byly zakládány při školách. Junák byl dětskou organizací Československého svazu mládeže (ČSM), který vznikl na konferenci 24. dubna 1949. O rok později se při události I. sjezdu ČSM z Pionýrské organizace Junák (POJ) stala Pionýrská organizace Československého svazu mládeže (PO ČSM), která byla socialisticky zaměřená a začala se rychle stávat velmi významnou součástí systému politického, výchovného i vzdělávacího.⁴⁰ Již z výše uvedených dobových pramenů je zřejmé, že fungování pionýrské organizace bylo od počátku silně ideologicky angažované a organizace jako celek tak měla v podstatě nahradit dosavadní skautské či sokolské mládežnické oddíly. Jakým způsobem se projevovala političnost organizace ukazuje v knize *Přehled dětských organizací v českých zemích v 19. a 20. století: Příspěvek k historii dětského hnutí* Bohumil Steiniger, který uvádí, jaké požadavky byly na malé pionýry kladeny: pionýr má být čestným, nesobeckým, vzdělaným, pracovitým budovatelem socialismu, který se zajímá o přírodu a hospodaření. I pionýrské symboly odkazují ke skutečnosti, že PO byla politicky orientovaná.⁴¹ Pionýrským symbolem byl rudý prapor a rudý šátek „*symbolizující sounáležitost pionýrské organizace s revolučním*

³⁷ Tamtéž, str. 12

³⁸ ČORNEJ, Petr. *Kdy, kde, proč & jak se to stalo v českých dějinách: sto událostí, které dramaticky změnily naši historii*, 2001, str. 395

³⁹ ČMOLÍK, Otto, ed. *Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu: (stručný nástin vývoje v letech 1945-1978)*, 1979, str. 37

⁴⁰ Tamtéž, str. 77–78

⁴¹ STEINIGER, Bohumil a Socialistický svaz mládeže. *Přehled dětských organizací v českých zemích v 19. a 20. století: Příspěvek k historii dětského hnutí*, 1975, str. 61–62

*hnutím proletariátu.*⁴² V rámci výchovy dětí a mládeže byl kladen důraz na podnikání různých aktivit v přírodě, sportování, tvoření, zájmové kroužky, dobrovolnické práce a velmi důležité bylo také pořádání pravidelných letních táborů a účast ve slavnostních průvodech. PO ČSM byla úzce navázána na školu, při škole se zakládaly skupiny a oddíly, i to přispělo k tomu, že docházelo k velkému rozmachu organizace a sílení jejího vlivu. V jednu dobu i nastal nedostatek a nízký věk vedoucích, kteří neměli dostatek zkušeností, nicméně tento stav se podařilo časem zlepšit.⁴³

V Československu se 50. léta vyznačovala budováním socialismu což se promítalo i do výchovy dětí a mládeže, která se měla nést v socialistickém duchu a formovat tak vzdělaného, pracovitého, kolektivně a socialisticky smýšlejícího člověka. V rámci PO ČSM bylo ustanoveno, jakými znalostmi a dovednostmi by měl každý správný pionýr oplývat. Zavedení tohoto výchovného systému „Co má znát a umět pionýr“ bylo odsouhlaseno na III. sjezdu ČSM, který se konal v roce 1958 a roku 1966 se výchovný systém transformoval do nové podoby Plamenů a Cest.⁴⁴ „*Výchovný systém PO ČSM byl současně chápán také jako prostředek obsahového a metodického sjednocování celé výchovy mimo vyučování podle zásad platných v jednotné organizaci našich dětí.*“⁴⁵ Plameny bystrosti, samostatnosti a vytrvalosti plnily děti v mladším školním věku (6–11 let) a Cesty objevů, výkonů a činů plnily děti staršího školního věku (11–14 let). Pro splnění podmínek Plamene a Cesty, bylo potřeba, aby pionýr prokázal, že dokáže své nabyté vědomosti a dovednosti uplatnit v praxi. Teprve když tak učinil, získal příslušný odznak. Odznak byl poté slavnostně předán oddílovým vedoucím, který zároveň do průkazu pionýra zapsal splnění daného Plamene nebo Cesty. Existovaly také Zápisníky Plamenů a Cest, kam se zaznamenávalo jejich splnění. Důležitou součástí programu byly právě aktivity spojené s plněním podmínek Pionýrských plamenů a cest, některé podmínky bylo možné splnit jednorázově (např. návštěva divadla a následné besedy o divadelním představení), zatímco jiné podmínky vyžadovaly dlouhodobější přípravu a nácvik (např. jak se chovat v přírodě a jaké oblečení do přírody zvolit).⁴⁶ V 50. letech časopisy velmi propagandisticky působili na děti a mládež a v médiích byla dětem a mládeži věnována velká pozornost. Vycházela spousta dětských a mládežnických publikací, mezi které patřili například *Pionýrské noviny*, *Pionýr*, *Mateřídouška* a další. Jednou z nejčastějších forem

⁴² Tamtéž, str. 62.

⁴³ ČMOLÍK, Otto, ed. *Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu: (stručný nástin vývoje v letech 1945-1978)*, 1979, str. 83–94

⁴⁴ Tamtéž, str. 104, 123–123

⁴⁵ Tamtéž, str. 124

⁴⁶ Socialistický svaz mládeže. *Jak pracovat s oddílem podle Pionýrských plamenů a cest*, 1973

dětské rekreace byly letní tábory, které trvaly tři týdny. Součástí táborového programu byla kromě výchovných her také veřejně prospěšná práce, která mohla probíhat maximálně dvě hodiny denně.⁴⁷

V 60. letech nastalo jisté uvolnění, co se povinné politické výchovy týče a děti trávily čas především hraním zábavných her v přírodě, turistikou či dalšími pohybovými aktivitami. Novou možností dětské rekreace se stala městská pionýrská rekreace, která spočívala v tom, že vedoucí pro děti připravili bohatý program ve městě.⁴⁸ Z hlediska vývoje pionýrského hnutí byly důležité zejména roky 1964 a 1967. V roce 1964 se konala I. vědecko – metodická konference, která sehrála důležitou roli v prosazování chápání pionýrské organizace jako dětské společenské organizace, a také upozornila na to, že je třeba více hledět na zájmy dětí, a aby bylo umožněné zakládat pionýrské skupiny a oddíly i na jiných místech, než je škola, např. v okolí bydlišť dětí. Do té doby, byla pionýrská organizace chápána především jako pomocná výchovná síla školy, na pionýrských schůzkách například probíhalo i doučování. V roce 1967 na V. sjezdu ČSM byly tyto změny oficiálně přijaty. Rovněž bylo rozhodnuto i o tom, že je možné zakládat oddíly nejen v rámci škol, ale i v okolí bydliště, v domech pionýrů a mládeže apod. Do oddílu, který mohl být zaměřen buď na všestranné, různorodé aktivity anebo na určité zájmy a aktivity, mohly chodit děti ve stejném věku i v odlišném. Všechny tyto změny měly vést k tomu, aby se lépe vycházelo vstříc dětem a byly naplňovány jejich potřeby a zájmy.⁴⁹

2.2 Vývoj pionýrského hnutí v letech 1968–1970

Z hlediska událostí a změn v Československu roku 1968, které nastaly vlivem nespokojenosti společnosti s celkovým stavem, byl důležitým momentem nástup Alexandra Dubčeka do čela Komunistické strany Československa (KSČ). Tímto okamžikem, kdy byl A. Dubček 5. ledna roku 1968 zvolen do funkce prvního tajemníka ústředního výboru KSČ (ÚV KSČ), začíná období tzv. pražského jara. Pražské jaro bylo obdobím, kdy v Československu docházelo k politickému uvolnění a k různým reformám, které skončily v srpnu 1968 vpádem vojsk Varšavské smlouvy a následnou normalizací. Jednou z významných reforem bylo zrušení cenzury, masová média tak nabyla velkého významu, a médiu se šířily nové informace a témata týkající se například zločinů 50. let spáchaných tehdejšími režimem, které byli donedávna ještě tabu. To vyvolalo velkou vlnu

⁴⁷ PAŽOUT, Jaroslav. *Každodenní život v Československu 1945/48-1989*, 2015, str. 58, 125–126

⁴⁸ Tamtéž, str. 126

⁴⁹ STEINIGER, Bohumil a Socialistický svaz mládeže. *Přehled dětských organizací v českých zemích v 19. a 20. století: Příspěvek k historii dětského hnutí*, 1975, str. 64–65

kritiky a lidé, zejména mladí, se začali scházet a došlo k nárůstu jejich zájmu o veřejný život a politiku. V důsledku toho došlo k mnohým odchodům lidí z funkcí, ale i k sebevraždám a v březnu téhož roku odstoupil z funkce na nátlak reformních komunistů dosavadní prezident Antonín Novotný.⁵⁰ Období pražského jara a normalizace mělo výrazný vliv i na vývoj pionýrského hnutí. V rámci reformu v období politického uvolnění v Československu došlo k rozpadu jednotné organizace dětí a mládeže a začala vznikat spousta různých zájmových organizací pro děti a mládež, mezi které patřil právě i Pionýr, či na krátko obnovený Junák. Již v únoru roku 1968 začala být projednávána otázka autonomie PO a v dubnu došlo ke změně názvu na *Československý pionýr*.⁵¹

V dubnu na zasedání ÚV KSČ byl také přijat Akční program KSČ, který sliboval pokračování reformu v oblasti sociální, hospodářské i politické. I nadále měla mít KSČ výsadní postavení ve státě, nicméně dokument mimo jiné sliboval nové uspořádání vztahů mezi Čechy a Slováky, větší svobodu a samostatnost podniků, či zajištění lepší ochrany osobních práv a svobod. Tyto reformní změny v Československu však vyvolávaly stále větší znepokojení v okolních socialistických zemích a zejména pak v Sovětském svazu, který ostře kritizoval nové vedení KSČ. V červnu vyšel v několika denících manifest *Dva tisíce slov* napsaný Ludvíkem Vaculíkem, který byl podepsaný statisícem lidí. Manifest vyzýval společnost k aktivitě, aby se zapojila do politického dění a upozorňoval na zpomalení reformu. Sověty byl však považován za důkaz toho, že v Československu dochází ke kontrarevoluci, a rovněž i Alexander Dubček, který patřil ke komunistickým reformátorům, na manifest *Dva tisíce slov* zareagoval značně kriticky.⁵² Koncem června se konala v Seči u Chrudimi Národní konference PO, během které byla definitivně ustanovena samostatná organizace Pionýra. Pionýr si však svoji autonomii udržel pouze do roku 1970. V čele organizace stál Oldřich Kryštofek, básník a spisovatel, který se stal předsedou České rady Pionýra. Nový pionýrský program kladl důraz na práva dětí, uspokojování jejich potřeb a zájmů a rovněž i na fakt, že členství je dobrovolné. Odmítal ideovou výchovu a zastával myšlenku rozmanitosti, všestrannosti dětského hnutí, s čímž se pojí zakládání různých zájmových oddílů a skupin i mimo prostředí školy. Pionýrským symbolem byl i nadále rudý prapor, nicméně volba barvy šátků byla ponechána na

⁵⁰ PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*, 2018, str. 421–425

⁵¹ KRTIČKA Karel, BĚLOHLÁVEK Martin, *Fakta o vývoji pionýrského hnutí v České republice 1949-1990*, 2008, str. 3–6, ČESKÁ RADA PIONÝRA. *Výroční zpráva Pionýr v roce 2000*, str. 22

⁵² PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*, 2018, str. 425–429

jednotlivých oddílech.⁵³

V průběhu července napětí rostlo a z pohledu států Varšavské smlouvy u nás docházelo k ohrožení socialismu. Vše eskalovalo v noci z 20. na 21. srpna 1968, kdy na území Československa vpadly armády Varšavské smlouvy, čímž období pražského jara a snah o demokratizaci definitivně končí a nastává období tzv. normalizace.⁵⁴ Když v srpnu roku 1968 započala okupace Československa, vyjádřil Pionýr svůj nesouhlas s okupací. Pionýr poté ve spolupráci s Junákem a dalšími dětskými a mládežnickými organizacemi vytvořil akci Služba vlasti, která spočívala především v poskytování pomoci tam, kde to bylo potřeba. Pionýr dokonce přerušil i vztahy s pionýrskými organizacemi pěti zemí Varšavské smlouvy, které okupovaly Československo. V listopadu roku 1969 ÚV KSČ rozhodlo o tom, že je zapotřebí opět vytvořit jednotnou dětskou a mládežnickou organizaci, k čemuž došlo v roce 1970.⁵⁵

Během normalizace došlo k obnovení pořádků, které v Československu panovaly před obdobím pražského jara. Do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ byl v dubnu 1969 zvolen Gustav Husák, který nahradil Alexandra Dubčeka, a v KSČ začaly probíhat masové čistky. Nastolené reformy se začaly rušit a nastolila se mnohá opatření. Byla opět zavedena cenzura, a nebylo již možné bez omezení vycestovat na Západ, stejně tak možnost studovat na vysoké škole nebyla dostupná všem apod. Tyto nově nastolené poměry trvaly až do roku 1989.⁵⁶

2.3 Vývoj pionýrského hnutí v letech 1970–1990

„Po roce 1968 a mocenském zvratu, který předznamenala a umožnila srpnová okupace, také režim likvidoval opozici a dokázal se vnitřně konsolidovat, postupně se ale znovu začalo odkrývat, že režim není životaschopný. Čím dále zřetelnější byla jeho všestranná degenerace, jež vyvrcholila v krizi a rychlý rozvrat na konci 80. let.“⁵⁷

70. léta se v Československu nesla v duchu znovu upevňování komunistické moci. Vedení KSČ si velmi hlídalo udržování jednoty strany a snažilo se kontrolovat masové organizace, umění, kulturu, vědu i církve. Dohlíželo také na životní úroveň, aby docházelo k jejímu alespoň lehkému růstu, a to zejména u dělnické vrstvy. I přes tyto snahy vedení KSČ udržet si výsadní pozici a potlačit veškeré myšlenky na reformy se roku 1977 utvořila

⁵³ KRTIČKA Karel, BĚLOHLÁVEK Martin, *Fakta o vývoji pionýrského hnutí v České republice 1949-1990*, 2008, str. 3–6, ČESKÁ RADA PIONÝRA. *Výroční zpráva Pionýr v roce 2000*, str. 22

⁵⁴ PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*, 2018, str. 429–439

⁵⁵ KRTIČKA Karel, BĚLOHLÁVEK Martin, *Fakta o vývoji pionýrského hnutí v České republice 1949-1990*, 2008, str. 3–6, ČESKÁ RADA PIONÝRA. *Výroční zpráva Pionýr v roce 2000*, str. 22

⁵⁶ PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*, 2018, str. 425 a 438

⁵⁷ Tamtéž, str. 443

protirežimní opozice Charta 77, která otevřeně kritizovala tehdejší situaci.⁵⁸ „*Text Charty byl velmi umírněný. Žádal pouze, aby vláda ČSSR dodržovala zákon č. 120 Sb. z roku 1976, který mezi československé právní normy zařadil dohody o lidských právech, které hlavy řady států přijaly roku 1975 v Helsinkách na konferenci o spolupráci a bezpečnosti v Evropě.*“⁵⁹ Každý rok byli v rámci Charty 77 voleni tři mluvčí, pro rok 1977 to byl Václav Havel, Jan Patočka a Jiří Hájek. Režim Chartu 77 netoleroval, pronásledoval ji a různým způsobem znevýhodňoval. Signatáři dostávali výpověď z práce, byli vyslýcháni, vězněni či museli čelit ostré kritice a pomlouvání v médiích. Značnou finanční i materiální podporu měla Charta ze zahraničí a mnozí signatáři i do ciziny emigrovali.⁶⁰ Činnost Charty byla ukončena až v roce 1992.⁶¹ Na začátku 70. let vznikla jednotná organizace Socialistický svaz mládeže (SSM) do které byl začleněný i Pionýr, tím došlo ke zrušení samostatného Pionýra. Název *Pionýr* byl změněn na *Pionýrská organizace SSM (PO SSM)*. Pionýrské skupiny fungovaly opět výhradně při školách a velká část pionýrských skupin fungujících mimo školu byla zrušena, některé se však podařilo zachovat. Od roku 1977 vedoucí pionýrských skupin spadali pod školský systém a byli podřízeni ředitelům škol. Výchovný systém Plameny a Cesty i nadále fungoval, a vedle toho děti mohly získávat zájmové a odborné odznaky. K jejich získání však bylo potřeba splnit různé požadavky, které byly ideově a politicky zaměřené.⁶² „*Orgány PO (ČSM či SSM) existovaly – říkalo se jim rady, vždy podléhaly orgánům svazáckým, o volbách do nich se většinou nerozhodovalo jen mezi dospělými a dospívajícími pionýrskými pracovníky, ale i v orgánech ČSM/ SSM a KSČ. Podstatné však bylo to, že organizační články PO (vyjma pionýrské skupiny) nebyly právními subjekty.*“⁶³

V 80. letech se situace začala měnit nejen v Československu, ale i v jiných zemích východního bloku. Velkou roli v tom sehrála i zahraniční politika Sovětského svazu a reformy sovětského systému Michaila Gorbačova, který se stal v roce 1985 generálním tajemníkem komunistické strany SSSR a usiloval především o zlepšení hospodářského

⁵⁸ Tamtéž, str. 443–449

⁵⁹ MĚCHÝŘ, Jan. *Velký převrat či snad revoluce sametová?: několik informací, poznámek a komentářů o naší takřčené něžné revoluci a jejích osudech 1989-1992*, 1999, str. 46

⁶⁰ PÁNEK, Jaroslav, Oldřich TŮMA a Univerzita Karlova. *Dějiny českých zemí*, 2008, 449–450

⁶¹ MĚCHÝŘ, Jan. *Velký převrat či snad revoluce sametová?: několik informací, poznámek a komentářů o naší takřčené něžné revoluci a jejích osudech 1989-1992*, 1999, str. 48

⁶² KRTIČKA Karel, BĚLOHLÁVEK Martin, *Fakta o vývoji pionýrského hnutí v České republice 1949-1990*, 2008, str. 7–8

⁶³ Tamtéž, str. 7–8

systemu.⁶⁴ V Československu se pokusil nastolit jisté reformy po vzoru Sovětského svazu také premiér Štrougal, který však neuspěl a jeho funkci premiéra získal Ladislav Adamec.⁶⁵ V Československu začaly v 80. letech vznikat vedle Charty 77 i další opoziční skupiny jakými byly např. *Československá demokratická iniciativa*, *Klub právní podpory*, *Sdružení T.G. Masaryka*, *Klub za socialistickou přestavbu OBRODA* a další. Z hlediska tisku, měli velký vliv a schopnost oslovit veřejnost *Lidové noviny*. Od konce roku 1987 začaly opoziční skupiny dávat najevo svoji nespokojenost tím, že se začaly hojně shromažďovat na veřejných místech a pořádaly demonstrace.⁶⁶

V roce 1989 však nespokojenost veřejnosti sílila a s tím i počet demonstrací. Velmi významnou a důležitou autoritou opozice byl Václav Havel, který sepsal v létě roku 1989 petici *Několik slov*, ve které zformuloval požadavky opozice, které byly pro tehdejší režim nepřijatelné, na podzim byla petice podepsaná téměř 50 000 lidmi. Situace se začala měnit i v okolních zemích. Na podzim roku 1989 v Německé demokratické republice došlo k pádu komunistického režimu, to mělo velký vliv na atmosféru veřejnosti v Československu. Dne 17. listopadu se shromáždili studenti pražských vysokých škol, aby si připomněli nacistické represe proti českým studentům v roce 1939. Došlo však k tomu, že se studentská manifestace přeměnila v dosud největší demonstraci proti režimu, která byla velmi tvrdě potlačena policejním zásahem a stala se počátkem sametové revoluce.⁶⁷

Hned 18. listopadu se studenti pražských vysokých škol spolu s herci a dalšími představiteli kulturní obce dohodli na týdenní protestní stávkou a také přišli s návrhem, aby se 27. listopadu konala generální stávka. 19. listopadu bylo v Praze založeno *Občanské fórum* (OF), ve kterém se sjednotily všechny nezávislé opoziční skupiny a občané toužící po změně režimu. V Bratislavě bylo ustanoveno hnutí *Verejnosť proti násiliu* (VPN). Ve dnech 21. až 27. listopadu se v Praze, Bratislavě a dalších městech konali v odpoledních hodinách pokojné manifestace. 26. listopadu zahájilo Občanské fórum v čele s Václavem Havlem politické dialogy s předsedou vlády ČSSR Ladislavem Adamcem a následující den se ve dvě hodiny odpoledne konala plánovaná generální stávka. 28. listopadu vyjádřila delegace OF a VPN své požadavky zahrnující mimo jiné okamžitou demisi federální vlády, vytvoření přechodné vlády, abdikaci prezidenta Gustava Husáka a změnu ústavy. 10. prosince prezident republiky Gustav Husák jmenoval na Pražském hradě novou

⁶⁴ MĚCHÝŘ, Jan. *Velký převrat či snad revoluce sametová?: několik informací, poznámek a komentářů o naší takřčené něžné revoluci a jejích osudech 1989-1992*, 1999, str. 58–59

⁶⁵ PÁNEK, Jaroslav, Oldřich TŮMA a Univerzita Karlova. *Dějiny českých zemí*, 2008, str. 451

⁶⁶ MĚCHÝŘ, Jan. *Velký převrat či snad revoluce sametová?: několik informací, poznámek a komentářů o naší takřčené něžné revoluci a jejích osudech 1989-1992*, 1999, str. 49–55

⁶⁷ PÁNEK, Jaroslav, Oldřich TŮMA a Univerzita Karlova. *Dějiny českých zemí*, 2008, str. 453–458

federální vládu a poté abdikoval. Kandidátem na funkci prezidenta se stal Václav Havel a na Slovensku měl velkou podporu Alexander Dubček. 28. prosince se předsedou Federálního shromáždění stal Alexander Dubček a 29. prosince byl na zasedání Federálního shromáždění ČSSR na Pražském hradě zvolen československým prezidentem Václav Havel. Tímto dnem končí sametová revoluce, která vedla k pádu komunistického režimu v Československu.⁶⁸

Sametová revoluce výrazným způsobem přispěla k osamostatnění PO, ke kterému došlo v roce 1990. „*Ihned po začátku sametové revoluce začali opět aktivní vedoucí v Pionýru pracovat na osamostatnění do vlastní organizace.*“⁶⁹ V Brně se dne 20. ledna 1990 konala Mimořádná konference pionýrských pracovníků, do kongresové haly se dostavilo 414 delegátů. I přes náročné a zdlouhavé jednání nakonec delegáti dospěli k několika závěrům. Na konferenci bylo rozhodnuto o tom, že se PO osamostatní od SSM a novým názvem organizace se stal Pionýr. Konference dále vyzvala mimořádný sjezd SSM k tomu, aby toto osamostatnění vzal v potaz a umožnil jej. Novými nejvyššími orgány se stala Přípravná federální rada Pionýra a Přípravná federální kontrolní a revizní komise Pionýra.⁷⁰ Delegáti schválili tyto důležité dokumenty: „*Prozatímní Programové zásady Pionýra, Prozatímní Statut Pionýra a Postup Pionýra do celostátní konference pionýrských pracovníků.*“⁷¹ Také se shodli na tom, že práce s dětmi by se měla opírat o ty „nejlepší pionýrské tradice“ a poskytovat prostor k tomu, aby děti i vedoucí mohli rozvíjet svoji kreativitu a aktivitu.⁷² Mimořádný sjezd SSM se uskutečnil v Praze 27. a 28. ledna 1990 a osamostatnění Pionýra schválil.⁷³ Ve dnech 10. a 11. listopadu 1990 se v Praze konal seminář, zabývající se základními problémy a otázkami dětské organizace s názvem *Kdo jsme? Odkud a kam jdeme?*⁷⁴ Seminář se zaměřoval na „*Objasnění činnosti organizace Pionýr v následujícím období v souvislosti s dalšími aspekty vývoje dětského a mládežnického hnutí. Vymezení místa organizace Pionýr v politickém spektru a struktúře*

⁶⁸ SUK, Jiří, František KOUDELKA a Jaroslav CUHRA. *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990*, 1999, str. 98–112

⁶⁹ MLEJNEK Radovan. *Souhrn historie Pionýra*, 2019, str. 19

⁷⁰ BĚLOHLÁVEK Martin. *Leden 1990*, 2015, str. 21

⁷¹ ČESKÁ RADA PIONÝRA. *Výroční zpráva Pionýr v roce 2000*, 2000, str. 22

⁷² Tamtéž, str. 22

⁷³ BĚLOHLÁVEK Martin, *Leden 1990*, 2015, str. 22

⁷⁴ ČESKÁ RADA PIONÝRA, *Výroční zpráva Pionýr v roce 2000*, 2000, str. 23

*dětských a mládežnických organizací.*⁷⁵ K ustanovení současného sdružení Pionýr tedy došlo v průběhu roku 1990.⁷⁶

3 EMPIRICKÁ ČÁST

3.1 Cesta Pionýrem

Všichni narátoři, se kterými jsem nahrávala rozhovory, pionýrské činnosti a práci s dětmi zasvětili celý svůj život. Šlo vidět, že k tomu mají opravdu blízko a dávají do toho kus sebe a svého srdce. Práce s dětmi je velmi baví a naplňuje a Pionýr je pro ně specifický způsob, který jim umožňuje se dětem věnovat a něco jim předat. Kromě toho, že rádi pracují s dětmi, je také spojuje fakt, že všichni se pionýrské činnosti věnují v Praze a mají zkušenosti s tím, jak to chodí a chodilo v pražských pionýrských oddílech. V této části se věnuji tomu, jaká byla cesta Pionýrem samotných narátorů, jak před revolucí vypadala pionýrská skupina a jak probíhal vstup do oddílu. Také se zabývám tím, jaké zkoušky museli instruktoři a vedoucí splnit, aby danou funkci mohli vykonávat.

3.1.1 Narátoři a jejich příběh pionýra

Romanův příběh začíná, když mu bylo dvanáct let a začal v Praze chodit do pionýrské skupiny, kterou založil jeho učitel na základní škole s cílem vychovávat pionýrské instruktory a vedoucí. Po vojně dostal Roman nabídku, aby dělal vedoucího pionýrské skupiny z povolání na Praze 10, kterou přijal a v této funkci setrval dvanáct let. Následně byl vybrán do funkce pionýrského tajemníka Prahy 10. Od sametové revoluce až do teď Roman v Pionýru i nadále působí s tím rozdílem, že za to již není placený a vykonává to jako dobrovolnickou činnost, stejně jako jeho dcera Helena. Heleny rodiče se potkali v rámci Pionýra, a tak již od útlého věku s nimi jezdila na pionýrské tábory a pionýrská činnost se tak přirozeně stala velkou součástí jejího života, aniž by si to sama vybrala. Přes pionýrského instruktora se Helena dostala až do funkce vedoucí pionýrské skupiny v Praze. Po desetileté odluce, kdy Helena žila v zahraničí, následoval opět její návrat k Pionýru. V současné době mají Roman i Helena svůj pionýrský oddíl a v létě pořádají vodácké tábory. Miloš také začal chodit do Pionýra již jako malý chlapec a následně se stal vedoucím pionýrského oddílu ve Varnsdorfu, který tvořili žáci 8. třídy. Poté přešel do Prahy, a jelikož ho práce s dětmi bavila, tak si zde založil svůj vlastní pionýrský oddíl, který funguje do dnes. Vincent jako jediný z narátorů v dětství do Pionýra

⁷⁵ Tamtéž, str. 23

⁷⁶ KRTIČKA Karel, BĚLOHLÁVEK Martin, *Fakta o vývoji pionýrského hnutí v České republice 1949-1990*, 2008, str. 8

nechodil. Celé své dětství a mládí se věnoval atletice a vyučil se automechanikem. K pionýrské činnosti se Vincent dostal až v dospělosti díky svému kamarádovi, který vedl v Praze pionýrský oddíl. Zpočátku mu pomáhal v oddíle a poté si založil i svůj vlastní oddíl. Díky kolegyni Janě, která uměla podle Vincenta pohánět lidi kupředu, si během roku udělal veškerou potřebnou kvalifikaci a získal dokonce všechny tři kvalifikační stupně. Vincent také působil v komisi letní činnosti, byl členem pionýrské městské rady a dodělal si pedagogické vzdělání. V Pionýru se rovněž seznámil se svojí ženou Markétou. Markéta v době svého dětství stejně jako většina narátorů navštěvovala pionýrský oddíl a následně se stala vedoucí pionýrské skupiny v Praze. Poté se společně s Vincentem odstěhovali za Prahu, kde Vincent založil v 90. letech pionýrský oddíl. V současnosti jsou již několik let zpátky v Praze a mimopražský oddíl i nadále funguje a manželé tam jezdí každý čtvrtek. Zároveň mají také oddíl v Praze, kde probíhají schůzky ve středu. Oba oddíly dohromady jezdí dvakrát do měsíce na výlety, jelikož se jedná o oddíly turistické.

3.1.2 Struktura a organizace pionýrské skupiny před rokem 1989

Před revolucí bylo naprosto běžnou záležitostí, že pionýrské skupiny byly zakládány při školách. Třída tvořila pionýrský oddíl a třídní učitel byl zároveň oddílovým vedoucím. Na školách působili pionýrští skupinový vedoucí, kteří tvořili součást vedení školy a byli podřízeni ředitelům škol. Z hlediska pionýrské činnosti však byli podřízeni obvodním pionýrským tajemníkům. Každá část Prahy měla svého obvodního tajemníka, nad obvodním tajemníkem byl krajský tajemník a nad ním již samotné Ústředí Pionýra. Na každé škole, kde bylo více než 300 žáků, byl jeden skupinový vedoucí, který dostával plat od školství a měl to jako zaměstnání. Na školách, kde bylo žáků méně skupináři placení nebyli. Skupinový vedoucí měl na starost mimoškolní činnost a náplní jeho práce bylo mimo jiné dohlížet na tábory, provozovat náборы do oddílů apod. Obvodní tajemník mohl skupinovým vedoucím za jejich výkony přidělovat odměny. Narátor Roman dvanáct let působil jako placený skupinový vedoucí na základní škole v Praze a poté získal funkci tajemníka Prahy 10. Podle zkušenosti Romana se někteří ředitelé snažili do pionýrské činnosti více zasahovat a s některými se například nepohodl ohledně přidělování odměn skupinovým vedoucím. Roman si však velmi hlídal, aby ředitelé do pionýrského programu nezasahovali. *„Školství mělo tendence nás víc pohltnit, takže třeba přišla ředitelka, že padlo usnesení, kdy se Ústřední rada Pionýra dohodla s ministerstvem školství, že aby pozvedli funkci vedoucích pionýrských skupin z povolání, tak musíme učit čtyři hodiny. Tak zamnou přišla ředitelka a ptá se mě, co chci učit, tak povídám, že co je potřeba, jenom ne*

techniku a tělocvik.“⁷⁷

Vstoupit do pionýrského oddílu mohl podle narátorů každý a dobrovolně. Podle Romana je však možné, že na některých školách účast v Pionýru povinná byla, nicméně to nebylo pravidlem a on, ani další narátoři se s tím nesetkali. Pokud dítě chtělo, mohlo si zažádat o přihlášku, kterou posléze jeho rodiče podepsali či nepodepsali. Narátoři se ani nesetkali s tím, že by museli nějaké dítě z pionýrského oddílu vyloučit. Pro založení pionýrského oddílu bylo potřeba nejméně dvanáct dětí a vedoucí oddílu musel být starší 18let. Pionýrské oddíly byly a jsou i dnes věkově prostupné (6–15 let) a můžou v něm být jak chlapi, tak i dívky. Nepsaným pravidlem bylo, že instruktory a vedoucími se nejčastěji stávali ti, kteří do oddílu dlouhodobě chodili a vyrostli v něm. Věděli již, jak to v oddílu chodí a naučili se spoustu potřebných dovedností pro danou funkci. Jistým úskalím však bylo, že mladí instruktoři a vedoucí často neměli zpočátku u dětí takový respekt a bylo pro ně těžké začít děti najednou usměrňovat, když do nedávna s nimi ještě byli ve stejné pozici. Dalším poměrně častým zdrojem vedoucích byl ten, že samotní vedoucí měli příbuzné či kamarády, kteří stáli o tuto pozici, a tak se mohli stát zástupcem vedoucího a postupně se zaučovat a doplnit si potřebné zkoušky. V oddílech také působili studenti vysokých škol, jelikož za podílení se na pionýrské činnosti byl na některých vysokých školách udělován zápočet. Problémem však bylo, že někteří studenti do pionýrské skupiny chodili jen proto, aby dostali potvrzení, že s dětmi pracovali, ale neměli pro to cit a na jejich práci to šlo poznat. Poté, co si odbyli potřebnou dobu pro získání potvrzení, mnoho studentů z pionýrské skupiny odcházelo. Některé to naopak začalo bavit, vytvořili si k tomu vztah a zůstali. „*Si pamatuji, že bylo pro studenty pedagogických fakult, aby měli zápočet, tak museli mít potvrzení tenkrát z pionýrské skupiny, že tam dělali nějakou dobu s dětmi. Neměli k tomu ani vztah, šli tam jenom proto, že chtěli razítko. Což je potom velký rozdíl, protože děti se musí motivovat tím, že vidí, že ten vedoucí o to stojí a je s nimi rád.*“⁷⁸

Pionýrští pracovníci byli povinni složit potřebné zkoušky. Instruktoři byli ve věku 14–18 let a museli skládat instruktorskou zkoušku. Vedoucí oddílu musel být starší 18let a byl povinen složit tzv. pionýrské minimum, které obsahovalo například znalost první pomoci, různých her či plánování činností a výletů oddílu. Vedoucí si poté podle svého uvážení mohli doplnit další kvalifikaci III., II. a I. stupně, který byl nejvyšší. Všechny zkoušky instruktorů a pracovníků pionýra zahrnovali politickou a odbornou přípravu a

⁷⁷ Rozhovor s Romanem vedla Kateřina Chudobová dne 20.2.2024 v Praze

⁷⁸ Rozhovor s Markétou vedla Kateřina Chudobová dne 22.3.2024 v Praze

některé i odbornou specializaci. Pro funkci skupinového vedoucího bylo povinností mít splněný III. kvalifikační stupeň a do roka dotyčný musel získat i II. stupeň. I. kvalifikační stupeň byl povinný pro funkci tajemníka rady PO SSM. Pro splnění kvalifikačních stupňů byli zapotřebí znalosti z oblasti pedagogiky, psychologie až po zdravotní vědu.⁷⁹

3.2 Pionýrský slib

Složení pionýrského slibu, který se skládal ve věku od 8 do 15 let, vzniklo členství v PO SSM. Slibem člen zároveň získal práva pionýrů a dobrovolně se zavázal k tomu, že bude plnit pionýrské povinnosti. Každý budoucí pionýr se na skládání svého pionýrského slibu připravoval, a to i s pomocí ostatních členů v oddíle. Přípravy spočívaly především v pochopení toho, jaké významy, úkoly, symboly a tradice má PO SSM. Při skládání slibu noví členi dostávali rudý šátek, slibový znak a členský průkaz. Pionýrský rudý šátek byl třícípý, čímž vyjadřoval spojení tří generací (pionýrů, komunistů, členů Svazu mládeže), které se podílely na budování socialismu a komunismu, a měl všem pionýrům připomínat jejich slib.⁸⁰ „*Slibuji před svými druhy, že budu pracovat, učit se a žít podle pionýrských zákonů, abych byl dobrým občanem své milované vlasti, Československé socialistické republiky, a svým jednáním chránit čest Pionýrské organizace Socialistického svazu mládeže.*“⁸¹

Skládání pionýrského slibu probíhalo většinou na nějakém speciálním místě, aby tento slavnostní okamžik byl dobře zapamatovatelný. Skládání slibu bylo rovněž doprovázeno podepsáním slibové listiny. Vincent vzpomínal na to, když byl oddílovým vedoucím a vyrazil nad ránem se svým oddílem skládat pionýrský slib do Svatošských skal. V přírodě v zalesněné roklí na Klínici skládal svůj slib také Roman, který přitom obdržel bledě modrý šátek, jelikož jeho oddíl byl vodácký a dodnes se na to místo rád vrací. „*My jsme nosili červený šátky, ale když jsme dělali v té přírodě, tak to byla taková interní záležitost a měli jsme vodácké bledě modré šátky. Když jsme šli na pionýrskou akci šli jsme v červeném, a když jsme jeli na vodu, tak jsme měli modrý.*“⁸² Vzpomínky Heleny na skládání pionýrského slibu byly lehce rozpačité. Helena se slib zvládla naučit pouze z půlky, a tak doufala, že ho za všechny děti odříká někdo jiný, protože by bylo potupné, že ho neumí celý, když byl její otec tou dobou skupinovým vedoucím na základní škole. Skutečnost, že si dodnes Helena i Markéta pamatují, jak před školou skládaly svůj

⁷⁹ Ústředí PO SSM. *Zkoušky instruktorů a pionýrských pracovníků*

⁸⁰ WEIGEL, Jaroslav, Zdeněk SVATOŠ a František ŠKODA. *Pionýrská encyklopedie*, 1978, str. 83,86

⁸¹ Tamtéž, str. 86

⁸² Rozhovor s Romanem vedla Kateřina Chudobová dne 20.2.2024 v Praze

pionýrský slib, vypovídá o tom, že se jednalo o slavnostní a důležitý okamžik. Když jsem se ptala Miloše, jak vzpomíná na svůj pionýrský slib, tak si dokonce částečně znění slibu pamatoval. Miloš si také vzpomněl na to, když skládal slib pionýrského pracovníka. *„Slibuji před kolektivem pionýrských pracovníků, že povedu pionýry a jiskry v duchu komunistické výchovy, k naplnění jejich slibu a zákonů. Zavazuji se, že jim předám všechny své vědomosti a dovednosti a práci v Pionýrské organizaci Socialistického svazu mládeže bezdůvodně neopustím.“*⁸³

3.3 Programová náplň před rokem 1989

Před revolucí bylo možné zakládat oddíly zaměřené na různé činnosti (turistika, sport, šachy, přírodověda apod.), nicméně byli zde určité záležitosti, které každý oddíl musel dodržovat. Patřil mezi ně například výchovný systém Plamenů a Cest, branný závod Stezka odvahy a spousta dalších obvodních, krajských či centrálních akcí, kterých se všechny oddíly účastnily. Všechny tyto činnosti byly zároveň takovým sjednocujícím prvkem všech pionýrů a všichni tak měli něco společného. *„Jestliže máme v pionýru, že jsme všestranná otevřená organizace, tak jsme nechtěli, aby tihle uměli jenom fotit a tihle jenom jezdit po šachovnici. A neříkám, že museli, ale vedli jsme je k tomu, aby jeli s námi do přírody pod stan, jeli s námi na hory lyžovat, jeli na tábor, dělali se pionýrské soutěže, šli jsme na 1. Máje do průvodu...“*⁸⁴ Oddíly, které byly všeobecné se v rámci programu věnovaly mnoha různým činnostem (např. vybíjená, plavání, chození do přírody atd.). V každém oddíle fungovala oddílová rada, složená z dětí (předseda a minimálně dvě další děti), která komunikovala s oddílovým vedoucím o tom, co by chtěli dělat, co by vedoucí mohl zlepšit apod. Díky tomu získával vedoucí od dětí zpětnou vazbu a děti se zároveň alespoň nějakým způsobem mohly na programu spolupodílet. Před revolucí byla převážná většina pionýrských skupin a oddílů při škole, a tak měly oddíly k dispozici školní prostory (tělocvičny, klubovny, hřiště atd.), kde se mohly každý týden scházet a podnikat různé aktivity. V tělocvičně se často hrály různé míčové hry, jako volejbal či vybíjená a v klubovně zase děti hrály deskové hry nebo něco vyráběly. Vedoucí se svým oddílem podnikal také různé kulturní aktivity jako návštěvy divadel, výstav, památek, ale chodili společně i na výlety do přírody. Vedoucí vedli děti k tomu, aby se naučily i různé praktické dovednosti typu vaření, šití, rozdělávání ohně, a mnoho dalšího.

⁸³ WEIGEL, Jaroslav, Zdeněk SVATOŠ a František ŠKODA. *Pionýrská encyklopedie*, 1978, str. 131

⁸⁴ Rozhovor s Romanem vedla Kateřina Chudobová dne 20.2.2024 v Praze

Narátoři měli v rámci Pionýra i nějaké zkušenosti s cestováním do zahraničí. Helena si pamatovala, jak v dětství, když jí bylo asi deset let, s pionýrským oddílem vyrazila na výlet do Polska. Heleny otec Roman byl také v Polsku, když jako pionýrský tajemník v Gdaňsku pořádal poradou skupinových vedoucích Prahy 10. Když byl Roman skupinovým vedoucím na základní škole v Praze, tak spolu s dětmi jezdili do Brandenburku na výměnné pobyty. Miloš také s pionýrským oddílem jezdil do zahraničí, a to zejména do Německa, kde nejčastěji navštěvovali města Drážďany, Bernburg a Warnemünde. Narátoři často zmiňovali, že se před revolucí pionýrské oddíly hodně setkávaly a pořádali se celorepublikové srazy včetně různých pionýrských závodů a soutěží. Roman vzpomínal na celostátní setkání pionýrů v Hradci na Moravici, kam každý kraj vyslal 99 účastníků a dva týdny zde společně tábořili ve vojenských stanech a měli zábavný program.

Pionýrská stezka odvahy byla soutěží, kterou každý rok vyhlašovala ústřední rada PO SSM. Soutěž začínala městským kolem a končila národním finále ČSR. Stezka obsahovala turistické a branné disciplíny, které měly pomáhat v přípravě dětí a mládeže na obranu vlasti. Z každého pionýrského oddílu byla vybrána tříčlenná hlídka a hlídky mezi sebou poté soutěžily. Příprava na závod byla důležitou součástí celoročního programu pionýrských oddílů. Dovednosti a znalosti potřebné v daných disciplínách zároveň navazovaly na požadavky výchovného systému Plamenů a Cest. V soutěžních stanovištích musely hlídky prokázat například tyto dovednosti a znalosti: rozdělení ohně, stavba stanu, rozpoznání rostlin, poskytnutí první pomoci, orientace v mapách a jízdním řádu, znalost morseovky apod. Vítězem se stala ta hlídka, která všemi stanovišti prošla za nejlepší čas. Vítězné hlídce byl udělený diplom a cena, a hlídky, které se umístily na prvním a druhém místě obdržely diplomy.⁸⁵

3.3.1 Táborový program

Průběh pionýrských táborů byl u všech narátorů vcelku podobný. Spalo se ve stanech s podsadou a délka trvání táborů se většinou pohybovala okolo tří týdnů. Oblasti, kde se tábory konaly byli různé. Narátoři jezdili do Kácova, Sušice, Jindřichova Hradce apod. Celotáborová hra byla vždy hlavní událostí celého tábora a představovala důležitou součást táborového programu, vyhlášení jejího vítěze probíhalo na konci tábora. Nechyběly ani další hry, které byly velmi kreativní. Helena vzpomínala, že jí vždy nejvíce bavily běhací hry v lese, kdy měla něco sbírat, či když vyráběla různé věci rukama. Podle Romana bylo

⁸⁵ VRÁTNÝ, Jan. *Pionýrská stezka odvahy*, 1980, str. 5–23, 202–204

potřeba brát ohled na to, že děti jsou soutěživé a každé chce vyhrát, proto děti hodně bavily hry, kdy byly ve skupinkách a mohly soupeřit proti sobě. Mezi další hry a zábavné aktivity patřila například střelba z luku, ze vzduchovky, přechody po pohyblivé lávce či různé dobrodružné výpravy. Děti se také velmi rády převlékaly do různých kostýmů, a tak mezi nimi byla velmi oblíbená hra stroj času, kdy cestovaly do minulosti a mohly se převlékat do různých dobových kostýmů. V rámci táborového programu se ale děti učily i praktickým věcem typu přišívání knoflíku, krájení chleba nožem, otevírání konzervy apod. Vedoucí totiž chtěli, aby se děti naučily něco, co se jim v životě může hodit a nasbíraly nějaké zkušenosti. Proto tábory nebyly jen o hraní, ale děti třeba pomáhaly umývat nádobí, opravit rozbitý plot, oškrábat brambory či naštipat dřevo. Někteří rodiče své děti k takovým činnostem doma nepouštěli, a tak děti byly rádi, že si je mohou na táboře vyzkoušet. Součástí programové náplně kromě her byli také různé výlety, noční hlídky, bojovky, táboráky, služby v kuchyni a soutěže. Vincent zmiňoval, že pořádali táborové olympiády a dřevařské víceboje a děti se mohly umístit na prvním až třetím místě, ke každému místu náležela určitá odměna. Výjimkou byli vodácké tábory, kterých se účastnila Helena i její otec Roman, a ty měli strukturu zcela odlišnou. Celý den se plulo po vodě, tudíž i ten program tomu byl uzpůsoben, nechyběli však ani odpočinkové dny, kdy tábor vyrážel zkoumat různé památky anebo se hráli hry. Příprava na tábor byla důležitou úlohou všech vedoucích, někteří s přípravami začínali už v lednu, někteří až v dubnu. Příprava zahrnovala vymýšlení programu a celotáborové hry, dále přípravu rekvizit, kostýmů, samotných her, shánění dalších lidí atd. Vincent dokonce pracoval v komisi prázdninové činnosti a objížděl kontrolovat tábory, podle jeho názoru k přípravě a celkovému průběhu táborů přistupovali vedoucí zodpovědně.

Tábory se konaly i v zahraničí a s tím měl zkušenost Miloš, který 15 let jezdil na tábory do bývalé NDR, kde byl dětský domov, který zase jezdil na tábory na naše území. Délka táborů byla tři týdny a vedoucí i děti spali ve stanech a sami si vařili. Táborový program se tolik nelišil od táborového programu u nás. Ráno po rozcvičce a hygieně následovala snídaně a pak se konal dopolední program. Po obědě měly děti polední klid, po kterém následoval odpolední i večerní program. Součástí programu byli hry, ale i různé výlety po památkách včetně návštěv zoologické zahrady. Na tábory v zahraničí jezdili s oddílem vždy autobusem, který řídil člen jejich oddílu, který podle Miloše vždy velmi pečlivě plánoval měsíce dopředu, jaké hry se na táboře budou hrát. Autobusem vyráželi také do města Warnemünde, které se nachází v blízkosti moře.

3.3.2 Výchovní systém Plamenů a Cest

Výchovnímu systému Plamenů a Cest jsem se podrobněji věnovala v kontextuální části mé práce, v této části ukazuji, jak tento systém vnímali samotní narátoři. Vincent popisoval, že u něho v oddíle probíhalo plnění Plamenů a Cest spíše okrajově, jelikož se jednalo o oddíl zaměřený na turistiku, a tak se soustředili hlavně na tzv. „odborky“ neboli odborné odznaky, především na odznak Mladého turisty. Roman se k Plamenům a Cestám vyjádřil takto: *„Ty Plameny byly pro mladší žáky, ty Cesty byly pro starší. V podstatě se to dá přirovnat asi jako na 1. a 2. stupeň,...,v těch Cestách a Plamenech bylo od každého kousek: přírodověda, turistika, zdravotěda, uzlování, morseovka, turistické značky... Jestliže v Plamenech bylo, že se má naučit 3 uzle, tak v Cestách už bylo 6 uzlů, jestliže v Plamenech bylo, že se má naučit azimut nebo práci s buzolou, tak v Cestách už byla orientace mapy, topografický značky, v podstatě jako to samé, ale s větším obsahem.“*⁸⁶ Malí pionýři mohli podmínky Plamenů a Cest plnit v průběhu roku a měli svůj zápisníček, ve kterém měli poznamenané, co již mají hotové a co jim naopak ještě zbývá. Po splnění všeho potřebného získali příslušný odznak na svůj kroj. Pionýři měli dva druhy krojů, jedny byli zelené, které nosili při běžných aktivitách a činnostech, a druhé byly modré, které si oblékali, když se konali nějaké slavnostnější události. Udělování odznaků Plamenů a Cest bylo především v kompetenci oddílového vedoucího, skupinový vedoucí například věděl, kolik dětí z oddílu má splněné Plameny či Cesty, ale samotný průběh předávání odznaků probíhal v rámci oddílových výletů, schůzek, táborů či při nějaké zvláštní příležitosti. Na táborech, kam jezdil Miloš, se odznaky udělovaly vždy na konci tábora, kdy zároveň probíhalo vyhodnocení celotáborové hry a udělování různých cen a diplomů. Pro začínající vedoucí to bylo zároveň takové vodítko, jak a co dělat. Vždy také záleželo na tom, jakou povahu vedoucí měli, někteří byli více benevolentní, zatímco jiní velmi přísní. Jeden vedoucí neuznal malému pionýrovi, když neuměl například jedno písmeno z morseovky a druhý mu to uznal, když se třeba jednalo o písmeno, které se tolik nepoužívá.

3.4 Dětství v pionýrském oddílu

Zatímco Vincent se začal pionýrské činnosti věnovat až v rané dospělosti, Markéta, Roman, Helena i Miloš své dětství strávili v pionýrském oddílu. Všichni zastávali podobný názor, že si to tam užili, bylo to pro ně přínosné a nesou si s sebou krásné vzpomínky. Roman na své dětství vzpomínal takto: *„Já byl strašně nepohyblivý, nespolečenský dítě a*

⁸⁶ Rozhovor s Romanem vedla Kateřina Chudobová dne 20.2.2024 v Praze

*díky tomu pionýru já jsem poznal spoustu věcí, který bych možná poznal, možná nepoznal, ale rozhodně jsem se otrkal. Druhá věc, já měl kliku na výborného vedoucího a na skvělou partu lidí kolem sebe.*⁸⁷ Narátoři často zmiňovali, že si díky chození do pionýrského oddílu utvořili opravdu pevná přátelství (některá trvají i dodnes) a že jejich vedoucí pro ně byli vzorem. Romanův pionýrský vedoucí z dětství v něm zanechal takovou stopu, že se Roman rozhodl pokračovat v jeho šlépějích. Když jsem narátorům položila otázku, zdali v dětství pociťovali onu političnost pionýrské organizace, tak jejich odpověď byla, že ne. Narátoři totiž měli dobré vedoucí, kteří s nimi podnikali zábavné aktivity, a v paměti jim tak zůstali především krásné vzpomínky na tábory, různé hry, výlety a skvělé lidi. Skutečnost, že někdy museli stát u pomníku, či chodit vítat delegáty na ruzyňské letiště, již tolik nevnímali. Markéta se k vítání na ruzyňském letišti vyjádřila takto: *„Byli jsme rádi, že už konečně někdo jede, takže jsme zamávali a šli jsme pryč.*⁸⁸ Připustili však, že někteří lidé mohou mít rozdílnou zkušenost, protože třeba měli vedoucí, kteří do svého programu více zahrnovali ideovou tematiku, nicméně to nebyl jejich případ. Z pohledu Vincenta vždy záleželo na tom, jakým způsobem se to dětem podalo, a že třeba při takovém lampiónovém průvodu se sešla dobrá parta lidí a byla to zábava. Helena měla na rozdíl od ostatních narátorů jinou zkušenost tím, že již od mala jezdila na pionýrské tábory se svým otcem Romanem a matkou, a tak se pionýrská činnost přirozeně stala důležitou součástí jejího života. Z dětství nejradši vzpomíná na období, když ji bylo 12–15 let, protože v rámci pionýrského oddílu měla báječný okruh lidí, se kterými vyrůstala, utvořila si s nimi velmi pevné vztahy a společně jezdili na různé akce, tábory, či na vodu. Helena na některých táborech nechtěla, aby se vědělo, že je Roman její otec, nicméně se tomu nedalo úplně zabránit a v některých momentech to pro ni byla dokonce i výhoda. Helena někdy byla takovým prostředníkem mezi dětmi z oddílu a vedoucími. Tím, jak dokázala pochopit obě strany, tak docházelo k tomu, že se někdy u vedoucích přimlouvala za své kamarády z oddílu a u svých kamarádů se zase snažila obhájit zájmy vedoucích. Z Romanova úhlu pohledu bylo příjemné mít možnost takto trávit čas s dcerou a když se potom Helena sama stala vedoucí a měla svůj vlastní oddíl, tak byl rád, že pokračuje v jeho stopách, ačkoliv to ne vždy bylo lehké. Když Markéta vyprávěla o svém dětství v pionýrském oddíle, tak vzpomínala na svoji milou a zábavnou oddílovou vedoucí, která vymýšlela velice zábavné a zajímavé činnosti. Markéta na rozdíl od většiny svých spolužáků byla na oddílových

⁸⁷ Rozhovor s Romanem vedla Kateřina Chudobová dne 20.2.2024 v Praze

⁸⁸ Rozhovor s Markétou vedla Kateřina Chudobová dne 22.3.2024 v Praze

schůzkách vždy aktivní a velmi ji to bavilo. Oddílová vedoucí i samotný Pionýr v Markétě zažehli jiskru, díky které se po skončení deváté třídy rozhodla v pionýrské činnosti i nadále pokračovat. Stala se instruktorkou a v momentě, kdy byla plnoletá přešla do funkce oddílové vedoucí, a nakonec se vypracovala až na pozici skupinové vedoucí.

3.5 Přínosy a význam pionýrské činnosti pro narátory

Narátoři se shodovali v tom, že hlavním důvodem, proč se pionýrské činnosti věnují, je práce s dětmi. Roman, který před revolucí zastával i funkci pionýrského tajemníka zmínil, že v této pozici už člověk sice tolik nepracoval s dětmi ale spíše pro děti, nicméně i tak ho působení v pionýrovi velmi bavilo, a i nadále baví. Navzdory tomu, že je práce s dětmi v rámci pionýra náročná a bere mnoho energie i času, všichni narátory se shodli na tom, že je to velmi naplňuje, baví a věnují se tomu celý svůj život. Narátory často hovořili o momentech, kdy za nimi děti přišly s úsměvem a plné radosti, že si dané aktivity, den či tábor moc užily. Práce s dětmi je také naplňuje z toho důvodu, že jim mohou něco předat či je naučit něco nového. Helena vzpomínala na to, jak naučila dítě lyžovat: *„Ted’ jsem naučila třeba dítě lyžovat. Jedu pak na tom vleku a vidím ho, jak jede dolů a říkám si no, tak asi to ještě má smysl. Pro mě všechny ty hádky nebo rozpory nebo administrativa, která mě nebaví, nebo účtování, který mě nebaví, tak se vlastně asi smažou tím pocitem, že to dává smysl, že jsem něco předala nějakým těm dětem, že se jim věnuji.“*⁸⁹ Narátory také zmiňovali, že je pro ně radost sledovat, jak se děti vyvíjí, a také je těšilo, že spousta dětí poté, co vyrostly v pionýrské činnosti pokračovaly a začaly zakládat své vlastní oddíly. Většina narátorů také k pionýrovi přivedla i své vlastní děti, jelikož jim pionýr do života mnoho dal, a tak chtěli, aby jejich děti vyrůstaly v tom stejném prostředí. Pionýr tvoří důležitou náplň životů narátorů a je to pro ně mnohem víc než pouhá dobrovolnická činnost. *„Dítě není nádoba, kterou je třeba nalít, ale pochodeň, kterou je třeba zapálit.“*⁹⁰

Pro všechny narátory jsou do života velkým přínosem přátelství, která si v Pionýru vytvořili. Často jsem od narátorů slyšela, jak skvělou partu lidí kolem sebe měli, která je naplňovala a díky které mají zážitky na celý život. Spousta narátorů je dodnes v kontaktu s lidmi, které v mládí poznali díky Pionýrovi a velmi je těší, když za nimi přijdou dnes již dospělí lidé, kteří jako malé děti chodily k nim do oddílu a děkují jim za krásné vzpomínky. Všichni narátory si chválili, jak jsou rádi, že se mohou o kohokoliv v Pionýru opřít a že vždy táhnou za jeden provaz.

⁸⁹ Rozhovor s Helenou vedla Kateřina Chudobová dne 20.2.2024 v Praze

⁹⁰ Rozhovor s Vincentem vedla Kateřina Chudobová dne 22.3.2024 v Praze

3.6 Reflexe kolektivu

Vzhledem k tomu, že kolektivy v pionýrských oddílech si jsou velmi blízké, tak instruktorem a vedoucím se nejčastěji stává ten, kdo projde oddílem. Toto se také velmi osvědčilo narátorům, podle nichž jde velmi dobře poznat, kdo se na pozici instruktora nebo vedoucího hodí. Takové osoby do oddílu chodí rády, mají se všemi dobré vztahy, projevují zájem a snaží se vedoucím pomáhat více než ostatní. Vedoucí jim pak pozici buď sami nabídnou, protože o takové lidi mají zájem a chtějí si je udržet, anebo se o ni dotyční přihlásí sami. Podle Markéty je důležité především to, aby instruktory či vedoucí práce s dětmi bavila a měli ji rádi. V momentě, kdy se dotyčný stane instruktorem, tak mu narůstá zodpovědnost a mezi dětmi si musí vybudovat zdravou autoritu. To může být pro některé mladé začínající instruktory problémové a náročné, protože v oddíle jsou děti podobného věku, se kterými byli donedávna na stejné úrovni a mají s nimi velice přátelské vztahy. Tento okamžik je takovým zlomovým bodem, ve kterém někteří instruktoři pohoří. I Helena vzpomínala na to, že pro ni bylo poměrně náročné, když v oddílu vyrůstala a najednou se stala instruktorkou a musela být ta zodpovědná a některé věci dětem třeba zakazovat, i když je předtím, než se stala instruktorkou dělala taky. Další zlomový bod v rámci pionýrské skupiny nastává ve chvíli, kdy je ve skupině parta starších a mladších vedoucích oddílů a dochází ke generačním střetům. Narátoři zmínili, že se stává, že někdy jsou názory tak rozdílné, že vedoucí od oddílů dokonce i odejdou. Když však člověk má pevnou vůli a výdrž, překoná tyto zlomové okamžiky a sedne si s partou vedoucích, tak již většinou v Pionýru zůstává. Mladí vedoucí často oplývají radostí z práce s dětmi, nicméně jim chybí nadhled a zkušenosti, které mají právě ti starší vedoucí. Roman vzpomínal na to, jak si mladí vedoucí v rámci jeho pionýrské skupiny chtěli sami zorganizovat tábor a pak zakusili, jak náročné to je, a že to není pouze o hraní s dětmi. Následně Roman dodal, že celých 15 let, kdy byl skupinovým vedoucím a měl na skupině 100 vedoucích a 25 oddílů, měl na lidi velké štěstí, a přestože nějaké problémy nastaly, tak je vždy ustáli.

Jak jsem již zmiňovala, působení v Pionýru je časově i energeticky náročné, a proto někteří lidé v momentě, kdy chtějí založit rodinu, od pionýrské činnosti upustí. Když se této činnosti věnuje pouze jeden z partnerů, tak může dojít k tomu, že tomu druhému bude vadit, kolik času to zabírá. Nicméně vzhledem k tomu, že lidé spolu v rámci pionýrské skupiny tráví mnoho času, tak si zde mezi sebou utváří velice pevné a blízké vztahy, které jsou na kamarádké bázi, ale i na té partnerské. Partneři, kteří se oba věnují pionýrské činnosti, spolu fungují dobře, neboť mají stejné zájmy a když poté založí rodinu, tak k tomu často přivádí i své děti. Proto není divu, že je běžné, že vedoucími jsou manželé,

kteří mají v oddílu i své vlastní děti. Právě Helena a Roman jsou toho ukázkovým příkladem. Helena jezdila již od mala na pionýrské tábory se svým otcem Romanem, který byl vedoucím a Helena poté pokračovala v jeho šlépějích. Ačkoliv to má mnoho výhod, jsou zde i nějaké nevýhody. Roman i Helena se shodli na tom, že jako rodina spolu fungují skvěle. Když už však dojde k nějaké výměně názorů, tak je to vždy ve spojitosti s pionýrskou činností, nikdy nejde o konflikt na té rovině osobní a rodinné. Jelikož Pionýr tvoří tak důležitou součást jejich životů, věnují mu spoustu času a energie, a navíc jsou oba z jiné generace, tak jsou zkrátka věci na, kterých se neshodnou. Všechny neshody však dokážou vždy překonat. Markéta spolu s Vincentem se rovněž poznali díky Pionýrovi a skutečnost, že se oba této činnosti věnují a rádi pracují s dětmi, je velmi spojuje. Když spolu založili rodinu, tak i jejich čtyři děti chodily do pionýrského oddílu. Velkou výhodou podle nich bylo, že věděli, s jakými kamarády jejich děti tráví svůj volný čas a také že se věnují nějaké smysluplné zájmové činnosti. Vincent si velmi váží všech lidí, kteří s nimi jezdí na tábory a pomáhají jim je realizovat, protože si uvědomuje, že v dnešní době není jednoduché se na několik týdnů v létě vytrhnout z práce. Markéta, která ještě do loňského roku jezdila na tábory jako hlavní vedoucí tuto funkci předala svému nejmladšímu synovi s vědomím, že to bude v dobrých rukou.

Pionýr pořádá také akce pro širokou veřejnost a zcela běžnou praktikou je, že s pionýrským oddílem na různé akce vyráží i jeho nečleni. Je zde totiž vidina toho, že se z nečlenů stanou členi, k čemuž také často dochází. Rodiče i děti tak mají možnost si nezávazně vyzkoušet, zda by je pionýrská činnost bavila a rodiče zároveň ví, do jakého prostředí a jakým lidem své děti svěřují. Vedoucí dobře znají děti, kteří do oddílů chodí i jejich rodiče, a proto se často nestává, že by museli nějaké dítě z oddílu vyloučit. Když Helena měla v oddílu dítě, které mělo třeba nějaký zdravotní problém, tak nevolila cestu přímého vyloučení, ale spíše si promluvila s jeho rodiči. Vysvětlila jim, že nemá zdravotní kvalifikaci ani vystudovanou speciální pedagogiku, a tak nemůže zajistit bezpečnost pro jejich dítě a dohodla se s nimi, že bude v zájmu všech lepší, když do oddílu jejich dítě již chodit nebude. Markéta s Vincentem si vzpomněli pouze na jeden případ, kdy měli v oddíle dítě, které bylo velmi hrubé a sprosté, a z toho důvodu nechtěli, aby se jejich oddílových schůzek účastnilo.

3.7 Proměny pionýrského hnutí

Sametová revoluce, která nastala v roce 1989, vedla k mnohým změnám, a to i v oblasti pionýrského hnutí. V této části ukazují, jak proměny vnímají samotní nárotoři, a

jakým způsobem současné sdružení Pionýr podle zkušeností narátorů funguje.

V prvních letech po revoluci docházelo v rámci pionýrského hnutí k celkovému rozvolnění. Pionýr se odtrhnul od školství a pionýrská činnost přešla zcela do samostatné dobrovolnické sféry. K jistým úpravám mimo jiné došlo v pionýrských stanovách a směrnících a v současném Pionýrovi již není přítomná politická ideologizace. Změnil se rovněž pionýrský znak, kterým je nyní vlaštovka. Vincent s Markétou na začátek 90. let vzpomínají jako na období bezvládní, kdy se vlastně nic nemuselo a nevědělo se, co bude. Pionýrské tábory například pořádali i lidé, kteří s tím doposud neměli žádné zkušenosti a s tím se samozřejmě pojily různé problémy jako třeba nedostatek vedoucích na táboře. Až postupem času se opět začal nastolovat řád a pravidla. Uvažovalo se dokonce i o změně názvu. Jedním z návrhů byl název Lvíčata, podle lva ve státním znaku, nakonec však bylo rozhodnuto o názvu Pionýr. Několik narátorů bylo toho názoru, že ponechání si stejného názvu současnému Pionýrovi lehce uškodilo v tom smyslu, že někteří lidé dlouho nedokázali pochopit, že se již nejedná o politicky orientovanou organizaci jako tomu bylo za totality a měli tak k tomu jistou averzi. Narátoři zmiňovali, že když se pořádali akce pro širokou veřejnost, tak byli často dotazováni, co je posláním současného Pionýra a v čem se liší od předchozí doby. Všichni narátoři samotnou proměnu pionýrského hnutí vnímali tak, že se nyní mohou volněji nadechnout a nejsou již svazováni žádnou politickou ideologizací. Výhodou dřívější doby bylo podle narátorů to, že když byly pionýrské skupiny zakládány při školách, tak měli vedoucí zdarma k dispozici tělocvičnu a klubovny a děti do pionýrského oddílu chodily ve škole a rodiče je nemuseli nikam vozit. Zároveň se všechny pionýrské oddíly věnovaly podobně zaměřené činnosti a měly tak toho více společného.

V současnosti musí být každý pionýrský oddíl pod nějakou pionýrskou skupinou. Každá skupina má právní subjektivitu a oddílový vedoucí musí splňovat potřebnou kvalifikaci. Základem funkční pionýrské skupiny je mít minimálně jeden pionýrský oddíl se dvanácti dětmi, hospodáře s kvalifikací, statutára a skupinového a oddílového vedoucího. Podmínkou také je, že skupina musí vybírat členský příspěvek. Pokud chce rodič přihlásit své dítě do Pionýra stačí skrze webové stránky kontaktovat příslušné osoby, zažádat o registraci dítěte a vyplnit registrační list. Vedoucí si jej poté přidávají do svého systému. V rámci registračního listu je také potřeba, aby rodiče podepsali souhlas se zpracováním osobních údajů, který následně vedoucím umožňuje například používat fotky jejich dětí na propagaci spolku na sociálních sítích.

3.7.1 Programová náplň po roce 1989

V současném sdružení Pionýr je zavedená směrnice o hlavní činnosti, která udává, jak má oddíl vypadat (počet členů, instruktorů, vedoucích apod.) a jak s dětmi pracovat. Rovněž existuje sedm ideálů pionýra, které určují, jak se má každý oddíl chovat. Nicméně každý oddílový vedoucí si může vybrat, jakou činnost s dětmi bude dělat podle svého uvážení a svých zájmů. Roman a Helena jsou toho názoru, že v současné době tím, jak jsou oddíly více vyhraněné a zaměřují se na různé činnosti podle toho, co je baví, tak to vede jednak k menší jednotnosti Pionýra a také k tomu, že někteří pionýři postrádají tu všestrannost. Oddíly jsou velmi různorodé (turistické, taneční oddíly, mažoretky, cyklisté, šachisté, vodáci ...) a některé se až příliš zaměřují pouze na tu svoji oblast, ve které sice vynikají a ovládají ji dobře, ale děti se pak neorientují v oblastech dalších. Existují však stále oddíly, které se v rámci programu zaměřují na různé činnosti a aktivity a snaží se být více všestranné. Helena připravuje plán akcí a činností svého oddílu na půl roku dopředu a vzhledem k tomu, že má v oddílu chlapce i dívky v různých věkových kategoriích, tak musí vymyslet takové aktivity, aby uspokojila zájmy a potřeby všech. Někdy s oddílem chodí do divadla, jindy se zase věnují manuálním činnostem anebo jedou na víkend poznávat krásy a památky Čech. Markéta s Vincentem měli vždy oddíl zaměřený na turistiku, a tak i nyní v rámci programu vedou děti k tomu, aby uměly postavit stan a rozdělát oheň, rozpoznaly základní rostliny, vyznaly se v mapách, ovládaly morseovku a především, aby se chovaly slušně. Ačkoliv dnes spousta lidí považuje morseovku za přežitek a nepříjde jim příliš důležité umět číst v mapách, když existují chytré telefony s GPS, tak Markéta s Vincentem tyto znalosti ve svém oddíle stále podporují a vyžadují je. Domnívají se, že při cestování je samostatnost důležitou vlastností a snaží se k ní děti vést. Spousta dětí, které prošly jejich oddílem si utvořily vztah k cestování a nasbíraly zde cenné zkušenosti, které se jim potom v dospělosti sešly, když dostali možnost cestovat po celém světě. Markéta s Vincentem pro děti v oddílu na každý rok vytváří zápisník, kde děti i jejich rodiče mohou najít, na jaké výlety a kdy se s oddílem vydají. Zároveň děti do zápisníků dostávají razítko za každé tři výpravy, kterých se účastní. Všichni narátoři se tedy shodli na tom, že cílem vždy bylo, a i nadále je, vytvořit dětem takový program, který je nejen zabaví, ale i obohatí ať už o nové informace, zkušenosti či zážitky.

Velice prestižní pionýrskou záležitostí byl před revolucí branný závod Pionýrská stezka odvahy, jehož součástí bylo plnění a překonávání různých výzev od střelby ze vzduchovky, hledání v jízdě po první pomoc, stavbu stanu na čas apod. Nynější obdobou takové Stezky odvahy je UZNADO – Umím, ZNám a Dovedu. Úkoly, které děti

v rámci UZNADA plní již nejsou tak branné a turistické, je tam více kulturních a hudebních aspektů, a podle narátorů to již nedosahuje takové slávy. Dnes jsou oddíly velmi rozmanité, což je na jednu stranu velmi přínosné, jelikož si každý může vybrat to své, co ho baví. Na druhé straně toho však oddíly mají málo společného na rozdíl od dřívější doby, kdy oddíly nebyly tolik vyhraněné a dělaly podobně zaměřenou činnost. Současné pionýry spojuje společné logo, název, ideály, směrnice, ale chybí jim nějaká společná aktivita, která by zasáhla většinu oddílů. Při pořádání celorepublikového srazu pionýrů je nyní poměrně složité vybrat takové aktivity, které by uspokojily zájmy všech oddílů. „*Ta stezka byla celorepublikový program, protože všichni to nějak trošku dělali, někdo víc někdo méně, ale teďko, když cokoliv uděláš, tak ti tam přijedou tak různorodý oddíly, že nevíš, co vymyslet za program, aby to bavilo vodáky, mažoretky, cyklisty, ..., všichni jsme pionýři, všichni víme, máme jedno logo, máme ty ideály, všichni víme, kdo jsme, ale nemáme už jako moc ten společný program.*“⁹¹ Současné sdružení Pionýra také pořádá soutěž Pionýrský Sedmikvítek, která zahrnuje sedm oborů činnosti pionýra: hudba, tanec, dětská porta, clona, divadlo, výtvarná a rukodělná činnost a literární tvorba. V různých městech po České republice se konají tzv. oblastní kola v tom daném oboru, kterých se mohou účastnit děti z různých koutů Česka. Z oblastního kola vzejde vítěz do kola republikového. Děti z krajů se pak mezi sebou utkávají v tom daném oboru. Této kulturní a umělecké soutěže, se mohou zúčastnit i děti, které nechodí do Pionýra.

V dnešním Pionýrovi již není přítomen všem pionýrům společný výchovný systém, jako byli před rokem 1989 Plameny a Cesty, kdy se k příslušným odznakům pojili určité aktivity, znalosti či dovednosti. Program již tedy není tak pevně strukturovaný. Každý oddíl si však nyní může stanovit a následně používat svá vlastní pravidla, ohodnocení i odznaky (např. slušné chování, 50 % účast na oddílových schůzkách, účast na výpravách, znalost morseovky, uzlů, zdravovědy apod.). V momentě, kdy to dítě v průběhu roku dodržuje, dostane poté nějakou libovolnou odměnu (např. tričko, čepice apod.)

3.7.2 Táborový program po roce 1989

Programová náplň táborů zůstala i po roce 1989 víceméně stále stejná. I nadále je důležitým prvkem celotáborová hra a součástí programu jsou různé táborové hry, výlety, večery u ohně a soutěže. Jisté změny však nastaly. Tábory jsou více akční a vedoucí mají více možností, jak děti zabavit. Narátoři se shodují v tom, že zásadní změnu přineslo používání technologií, což má jak pozitivní, tak i negativní dopad. Zatímco Helena

⁹¹ Rozhovor s Helenou vedla Kateřina Chudobová dne 20.2.2024 v Praze

vnímala spíše jako výhodu, že vedoucí mohou využívat telefony či tablety, Vincent byl jiného názoru. V momentě, kdy mezi dětmi dojde k nějakému konfliktu, mají tendenci vzít do ruky telefon a zavolat to svým rodičům, kteří pak vystrašení volají vedoucím tábora. Dříve, když telefony nebyly, tak byly děti podle Vincenta nuceni si konflikty mezi sebou vyříkat a pochvíli ani nevěděly, že mezi nimi k nějaké hádce došlo. Telefon také může děti rozptylovat ve chvíli, kdy hrají nějaké hry. Proto je potřeba na táborech kontrolovat čas, který děti na svých telefonech tráví. Na táborech, kam jezdí jako vedoucí Vincent, panuje pravidlo, že děti mohou používat telefon v době svého osobního volna a poledního klidu.

Na vodáckých táborech, které pořádají Helena a Roman, se program také moc nezměnil. Velkou část dne se pluje po vodě a do programu byla přidána motivovaná hra Sedm námořnických uzlů v rámci které děti musí plnit různé požadavky (např. postavit stan, pádlování na obou stranách apod.) a postupně získávají příslušné hodnosti (plavčík, člunař, lodník, bocman, kadet, kormidelník). V současnosti je příprava na vodácký tábor víceméně stále stejná jako byla před rokem 1989. Zahrnuje mimo jiné výběr řeky, plánování trasy, opravu lodí a hledání zajímavých památek v blízkosti trasy.

Ačkoliv programová náplň táborů se nijak zásadně nezměnila, délka trvání táborů ano. Zatímco před rokem 1989 bylo naprosto běžnou záležitostí, že se na tábory jezdilo na tři týdny, v současnosti se délka trvání táborů podle narátorů spíše zkracuje a jezdí se většinou už jen na dva týdny. Markéta dodala, že z vlastní zkušenosti ví, že i dva týdny přijdou některým rodičům příliš dlouhé. Dnes se mnohem častěji stává, že si rodiče své děti vyzvedávají z táborů dříve. Jistou roli v tom hraje i to, že děti mají mobilní telefony a mohou rodičům kdykoliv zavolat, aby si pro ně přijeli, když se například s někým pohádají, což je pochopitelně v dětském kolektivu běžné. Vincent také hovořil o tom, že v dnešní době, kdy mají děti neomezené možnosti a spousty různých nabídek, co mohou dělat, je poměrně těžké najít takové dítě, které by mělo zájem chodit na několika kilometrové túry a spát ve stanu bez elektriky.

3.8 Otázka ideologizace pionýrského hnutí

Pionýrská organizace byla politicky orientovaná, a to se různým způsobem projevovalo v jejím fungování. V rámci výchovného systému Plamenů a Cest museli malí pionýři plnit nejen různé praktické dovednosti, jako vázání uzlů či znalost morseovky, ale součástí byly také ideové otázky (např. v jakém roce byl prezidentem Gottwald nebo Husák). Podle Romana byl Pionýr před rokem 1989 více propracovaný a kdyby Plameny a Cesty neobsahovaly ideově zaměřené otázky, tak by se mohli vydávat i nyní. Jistým

způsobem se političnost organizace promítala i do činnosti letních táborů. „*Díky tehdejší atmosféře ve společnosti anebo starému režimu, tak se ctily tradice 5 významných výročí a tomu se měly podřizovat pochopitelně i letní tábory. Takže ty motivace těch táborů měli na to nějakým způsobem navazovat, nebo se toho přinejmenším dotýkat.*“⁹² V každém okrese existovala komise letní činnosti, která mimo jiné měla na starosti schvalování táborů. Vedoucí museli komisi předkládat, co se každý den na táboře bude dít a ve chvíli, kdy nedodrželi ideovou motivaci, tak tábor schválený nebyl. Stávalo se, že komise vedoucím nabídla jiné možné varianty námětů celotáborových her. Helena i Roman se však shodli na tom, že i ne příliš dobrý námět mohli vedoucí zrealizovat tak, aby si to děti na táboře užily a bylo to pro ně zábavné. Pionýrské oddíly se také musely podle nařízení ÚV KSČ účastnit různých oficiálních akcí. Oddíly se účastnily prvomájových a lampiónových průvodů, v květnu při výročí osvobození Československa Sovětskou armádou chodily k pomníkům, a také jezdily na letiště vítat významné osobnosti tehdejší doby. Na takové události chodili pionýři ustrojeni v modrých košilích. I když účast v Pionýrovi podle narátorů povinná nebyla, tak oddílový vedoucí také psali posudky na žáky deváté třídy, kteří se hlásili na střední školy, a bylo přihlíženo na to, když žák do pionýrského oddílu chodil. Všichni narátoři byli toho názoru, že jistá omezení tato ideologizace přinášela, ale neměli pocit, že by je to nějakým velkým způsobem svazovalo. Samotná práce s dětmi, která u nich byla na prvním místě, je tolik naplňovala a bavila, že to spíše tolik nevnímali. Ti narátoři, kteří chodili do PO již jako malé děti, byli toho názoru, že to v dětství nevnímali. Když se poté sami stali vedoucími, tak zde byli věci, které je třeba unavovali, nicméně to brali jako součást té doby, a vždy hleděli především na potřeby a zájmy dětí. Narátoři také zmiňovali, že v té každodenní činnosti vliv ideologizace PO nepocíťovali.

⁹² Rozhovor s Romanem vedla Kateřina Chudobová dne 20.2.2024 v Praze

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo prostřednictvím narativní analýzy a interpretace pamětnických reflexí zjistit, jak probíhalo každodenní fungování v pionýrském oddíle před i po roce 1989. Pro dosažení vytyčeného cíle jsem nahrála rozhovory s pěti narátory, jež spojuje skutečnost, že všichni se věnují pionýrské činnosti v Praze, a to od svého dětství až do dnes. Měla jsem tudíž možnost nahlédnout, jak své dětství v Pionýru prožívali, jak se v rámci něj vyvíjeli a jakým způsobem to ovlivnilo jejich život. Narátoři v pionýrském oddíle zastávali pozice řadových členů, přes instruktory až po oddílové a skupinové vedoucí a někteří zastávali i funkce vyšší. Vzhledem ke skutečnosti, že narátoři působili v pionýrském oddíle před i po roce 1989, tak jsem mohla porovnat, co se podle nich změnilo a co naopak zůstalo stále stejné. V empirické části mé práce jsem se zabývala tím, k čemu jsem prostřednictvím analýzy a interpretace došla, a to se nyní pokusím shrnout.

Dětství strávené v pionýrském oddíle hodnotili všichni narátoři kladně. Měli štěstí na skvělé lidi a vedoucí pro ně byli často vzorem. Z toho důvodu ani nepocíťovali onu političnost PO a pamatují si především zážitky spojené s tím, jak podnikali různé aktivity se svými přáteli a dny strávené v přírodě. V paměti jim zůstala i vzpomínka na skládání pionýrského slibu, které se neslo ve slavnostním duchu. Když se v oddíle dostali do vedoucích pozic začali více vnímat to, že PO byla politicky orientovaná. Projevovalo se to například v tom, že existovali komise letní činnosti, které schvalovali letní tábory či v tom, že pionýrské oddíly se musely účastnit různých oficiálních akcí, jakým byl třeba lampiónový a prvomájový průvod. Ačkoliv se narátoři shodli na tom, že jisté omezení tato političnost organizace přinášela, v té každodenní činnosti to nepocíťovali.

Co se týče proměny pionýrského hnutí po roce 1989, tak zásadní změnou je, že Pionýr již není politicky orientovanou organizací a přesunul se zcela do dobrovolnické samostatné sféry. Ačkoliv i před rokem byla pionýrská činnost dobrovolnická a kantoři to vykonávali ke svému kantorskému úvazku, tak jisté funkce (např. skupinový vedoucí na škole nad 300 žáků) placené byli, a to dnes už není. Jak jsem již nastínila, pionýrské skupiny byly před rokem 1989 zakládány převážně při školách, a tak vedoucí oddílů měli zdarma k dispozici školní prostory, kdežto nyní si prostory pro schůzky musí zajišťovat sami. První roky po revoluci narátoři vnímali jako poměrně chaotické období, kdy se nevědělo, co bude. Postupně se však v Pionýrovi opět začal nastolovat řád a pravidla. Všichni narátoři popisovali úlevu, že se nyní mohou volněji nadechnout a nejsou již svazováni žádnou politickou ideologizací a mají vše ve svých rukou.

Vzhledem k tomu, že jsem se zaměřovala na to, jak vypadala každodenní činnost v pionýrském oddílu, tak jsem se hodně zabývala programovou náplní. Před rokem 1989 existoval výchovný systém Plamenů a Cest a důležitou součástí programu byly právě aktivity spojené s plněním podmínek Plamenů a Cest. Všechny pionýrské oddíly tak tedy v rámci programu vykonávaly podobně zaměřenou činnost, i když měly různé zaměření (turistika, sport apod.). V současné době tento výchovný systém neexistuje a program již není tak strukturovaný. Pionýrské oddíly jsou velmi různorodé a každý oddíl se zaměřuje na to, co ho baví. Některé oddíly se však až příliš úzce věnují pouze té své činnosti, a dětem tak chybí všestrannost. Současné pionýry spojuje společný název, ideály i logo, ale chybí jim nějaká společná aktivita, která by zasáhla a bavila většinu oddílů. Co však zůstalo stále stejné je touha pionýrských vedoucích děti nejen zabavit, ale také je něco naučit.

Důležitou součástí pionýrského programu jsou také letní tábory. Program letních táborů zůstal víceméně stále stejný, jako tomu bylo před rokem 1989. Tábor provází celotáborová hra, večery u ohně, bojovky, soutěže, výlety a hry. V programu jsou také zahrnuty i praktické činnosti, aby se děti něčemu přiučily. Co se však změnilo je délka trvání táborů, která se ze tří týdnů proměnila na týdny dva a také používání mobilních telefonů, které má spíše negativní dopad, neboť děti své problémy ihned volají svým rodičům a neřeší je samy na místě.

Pionýr je celoživotní náplní všech narátorů a přinesl jim do života nejen spoustu zážitků a radosti z práce s dětmi, ale hlavně pevná přátelství a některým i jejich drahé polovičky. I když v pionýrském kolektivu někdy nastávají problémy, narátoři se shodli na tom, že pionýři táhnou za jeden provaz a spojuje je láska k přírodě, aktivnímu životu plného dobrodružství a touha předávat něco ze sebe lidem kolem sebe. Největším přínosem pro narátory je to, že díky Pionýru mají možnost pracovat s dětmi, vzdělávat je, předávat jim zkušenosti a připravovat pro ně zábavné aktivity a činnosti, na které budou rády vzpomínat. V úvodu jsem zmínila, že bych touto prací také ráda vyvrátila předsudky, které někteří lidé mají kvůli názvu Pionýr. Tím, že jsem v této práci poukázala na to, v čem pionýrská činnost spočívá a jaké přínosy a význam pro narátory má, věřím, že se mi to podařilo.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ABRAMS, Lynn. *Oral history theory*. Second edition. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2016. ISBN 978-1-138-90538-2.

BĚLOHLÁVEK Martin. *Leden 1990*, Mozaika leden 2015. Dostupné také z: https://www.pionyr.cz/docs/mozaika/moz_15_01.pdf

ČESKÁ RADA PIONÝRA. *Výroční zpráva Pionýr v roce 2000*, 2000. Dostupné také z: https://pionyr.cz/vyr_zpravy/2000_15.pdf

ČMOLÍK, Otto, ed. *Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu: (stručný nástin vývoje v letech 1945-1978)*. Praha: Mladá fronta, 1979.

ČORNEJ, Petr. *Kdy, kde, proč & jak se to stalo v českých dějinách: sto událostí, které dramaticky změnilы naši historii*. Praha: Reader's Digest Výběr, 2001. ISBN 80-86196-33-X.

GULOVÁ, Lenka a Radim ŠÍP, ed. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4368-4.

KOCIAN, Jiří a Markéta DEVÁTÁ, ed. *1948: únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. ISBN 978-80-7285-108-9.

KRTIČKA, Karel, BĚLOHLÁVEK Martin. „Fakta o vývoji pionýrského hnutí v České republice 1949-1990“, Mozaika březen 2008

MĚCHÝŘ Jan. *Velký převrat či snad revoluce sametová?: několik informací, poznámek a komentářů o naší takřčené něžné revoluci a jejích osudech 1989-1992*. Praha: Progetto, 1999, s. 48. ISBN 80-86366-00-6.

MLEJNEK Radovan. *Souhrn historie Pionýra*, Mozaika červen 2019. Dostupné také z: https://pionyr.cz/docs/mozaika/moz_19_06.pdf

NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠŤOVÍČKOVÁ, ed. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 2019. ISBN 978-80-7571-025-3.

PAŽOUT, Jaroslav. *Každodenní život v Československu 1945/48-1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015. ISBN 978-80-87912-35-5.

PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*. Vydání druhé, doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3994-9

Socialistický svaz mládeže. *Jak pracovat s oddílem podle Pionýrských plamenů a cest*. Praha: Mladá fronta, 1973

STEINIGER, Bohumil a Socialistický svaz mládeže. *Přehled dětských organizací v českých zemích v 19. a 20. století: Příspěvek k historii dětského hnutí*. Praha: Mladá fronta, 1975

SUK, Jiří, František KOUDELKA a Jaroslav CUHRA. *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999, s. 98. ISBN 80-85270-88-9.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. Hlasy minulosti. ISBN 80-7285-045-8.

VANĚK, Miroslav. *Orální historie: metodické a "technické" postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, s. 19. ISBN 80-244-0718-3.

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-2931-5.

VRÁTNÝ, Jan. *Pionýrská stezka odvahy*. Praha: Mladá fronta, 1980.

WEIGEL, Jaroslav, Zdeněk SVATOŠ a František ŠKODA. *Pionýrská encyklopedie*. Praha: Mladá fronta, 1978. sv. 1.

Ústředí PO SSM. *Zkoušky instruktorů a pionýrských pracovníků*. Dostupné také z: [https://www.scanzen.cz/files/dobove_listiny/prukazy/Zkousky_instruktoru_a_pionyrskych_pracovniku_\(1979\).pdf](https://www.scanzen.cz/files/dobove_listiny/prukazy/Zkousky_instruktoru_a_pionyrskych_pracovniku_(1979).pdf)

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ČSM – Československý svaz mládeže

ČSSR – Československá socialistická republika

KSČ – Komunistická strana Československa

OF – Občanské fórum

PO – Pionýrská organizace

PO ČSM – Pionýrská organizace Československého svazu mládeže

PO SSM – Pionýrská organizace Socialistického svazu mládeže

POJ – Pionýrská organizace Junák

SSM – Socialistický svaz mládeže

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

VPN – Verejnost' proti násiliu

ROZHOVORY

Rozhovor s Markétou vedla Kateřina Chudobová dne 22.3.2024 v Praze, uloženo v osobním archivu autorky

Rozhovor s Vincentem vedla Kateřina Chudobová dne 22.3.2024 v Praze, uloženo v osobním archivu autorky

Rozhovor s Helenou vedla Kateřina Chudobová dne 20.2.2024 v Praze, uloženo v osobním archivu autorky

Rozhovor s Romanem vedla Kateřina Chudobová dne 20.2.2024 v Praze, uloženo v osobním archivu autorky

Rozhovor s Milošem vedla Kateřina Chudobová dne 29.11.2023 v Praze, uloženo v osobním archivu autorky